

TÜRK ROMANI VE DÜŞÜNÇESİNİN ORYANTALİZM VE GARBİYATÇILIĞI İÇSELLEŞTİRME BİÇİMİNDEN KOPMASININ ÖNEMİ: KEMAL TAHİR VE DOĞU-BATI ÇATIŞMASI*

Ertan EĞRİBEL**

ÖZ: Batı'nın Doğu toplumlarına bakışı (oryantalizm) romancılarımızda ve toplum düşüncesinde içselleşmiştir. Türk romanında Doğu ile Batı uygarlıklarının farklılığı görüşü Batılılaşma çabası nedeniyle Batı üstünlüğü temelindedir. Kemal Tahir Batı'nın üstünlüğü ve Doğu toplumlarının durgunluğu görüşüne (oryantalizme) karşı çıkarken, Doğu ve Batı toplumlarının farklılığını da mutlaklaştırmayarak yeni bir dünya düzeninin (sosyalizmin) savunucusu olmuştur. Kemal Tahir bu saptamadan yola çıkarak Batı'ya üstünlük vererek Doğu toplumlarını ve Türkiye'yi farklılaştıran, bu farklılığı mutlaklaştıran bakış açısına karşı çıkmıştır. Bu anlamda Kemal Tahir, Doğu toplumlarının ve evrenselliğin sözcülüğünü yapan bir Doğu devrimcisidir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Garbiyatçılık, Doğu-Batı Çatışması.

The Significance of Turkish Novel and Thought Not Distancing Itself from the Internalization of Orientalism and Westernization: Kemal Tahir and the East-West Conflict

ABSTRACT: The Western view of Eastern societies (orientalism) has become internalized in our novelists and societal thinking. In Turkish literature, the perception of the differences between Eastern and Western civilizations is primarily based on efforts towards Westernization and the superiority of the West. Kemal Tahir opposed the view of Western superiority and the stagnation of Eastern societies (orientalism), while also advocating for a new world order (socialism) without absolutizing the differences between Eastern and Western societies. Starting from this observation, Kemal Tahir rejected the perspective that attributes superiority to the West, which differentiates Eastern societies and Turkey and absolutizes this differentiation. In this sense, Kemal Tahir emerges as an advocate for Eastern societies and universality, embodying an Eastern revolutionary.

Keywords: Kemal Tahir, Occidentalism, the East-West Conflict.

Makale Türü : Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi : 20.04.2024

Kabul Tarihi : 17.06.2024

* Bu çalışma daha önce Kültür Bakanlığı Yayınları tarafından yayımlanan "Kemal Tahir 100. Yaşında", adlı çalışmada (2011) yayımlanmıştır.

** Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, ertanegribel@yahoo.com.tr, ORCID:0000-0003-1742-8006.

Edebiyat, toplumların kimliğinin ve uygarlıkla ilişkilerinin en işlenmiş biçimidir. Edebiyatın diğer sanat biçimlerinden en önemli farkı dil ile yakından ilişkili olmasıdır. Bu nedenle “*sanat ve edebiyat*” birbiriyle ilişkili görülmüş ancak kendi içinde ayrılmıştır. Dil/yazı sanatın bir ifade aracı olması yanında toplum kimliğinin de bir belirtisidir, dünya görüşünün oluşturulması ve geniş kitlelere aktarılmasında en önemli araçtır. Dilin zenginliği ve genişliği toplumların yaşamış oldukları serüven tarafından belirlenir. Edebiyat, toplumların serüvenlerine ve bu serüven içinde kendi konum ve sorunlarını ifade etmesine bağlı olarak gelişmiş ve değişiklik göstermiştir. Türk edebiyat tarihinin gelişmesi içinde de bu tür temel değişme dönemlerinden söz edebiliriz. “*Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı*” geçmişten farklı bir dünya görüşünün ve yeni deneyimlerin oluşturulması ve aktarılması açısından geçmiş dönemlerin edebiyatından farklılık taşımaktadır. Batılılaşma akımının bilinç/dünya görüşü düzeyinde en önemli biçimi edebiyat alanındadır. Edebiyat türleri arasında romanın ayrı bir yeri vardır. Roman, Batılılaşma akımıyla birlikte ortaya çıkmış ve yeni oluşturulan siyasi bilince en yakın edebiyat türü olmuştur. Türkiye’de toplum bilimleri alanında çalışan pek çok kişinin Türkiye’nin Batılılaşma serüvenini Türk romanı üzerinden izlemeye çalışması bu nedenledir.

Türkiye’de Batılılaşma ile birlikte toplumlar arası ilişkilerdeki yerimiz ve rolümüz yeniden düzenlenmiş ve tanımlanmıştır. Elimizde bulunan güç ve imkanların değerlendirilmesi ve yönü de bu yeni siyasi seçimeimize uygun olmuştur. Batı dünya egemenlik ilişkileri dışında yeni bir arayış ve imkan olabileceği düşünülmediğinden Batı üstünlüğü ve çözüm tekeli evrensel olarak ilan edilmiş, Batı kendini Doğu’dan kendi üstünlüğü temelinde farklılaştırarak ayırmıştır. Türkiye’de oryantalist bakış açısının içselleştirilmesi Batılılaşma ile birlikte dir. Türk romanı ve toplum düşüncesinde Batı bakış açısının üstünlüğü tartışan, sorunun Doğu-Batı farklılığı yerine “*Batı yanılığısı*”, “*Batı çıkmazı*” olduğunu ilk defa ortaya koyan Kemal Tahir’dir. Kemal Tahir bu saptamadan yola çıkarak Batı’ya üstünlük vererek Doğu toplumlarını ve Türkiye’yi farklılaştıran, bu farklılığı mutlaklaştıran bakış açısına karşı çıkmıştır. Batı modelleri ve kalıplarını, hazır değerlendirmelerini benimseyerek evrensel olunamayacağını, çağdaş ilişkilere katılmanın ancak Batı egemenliğine karşı çıkmakla mümkün olduğunu göstermiştir. Kemal Tahir Batı dünya egemenliğini aşma çabası içinde çağdaştır. Doğu toplumlarının ve evrenselliğin sözcülüğünü yapan bir Doğu devrimcisidir.

Kemal Tahir kendisini öncelikle bir romancı olarak tanımlamıştır. Ancak bunu düz olarak anlamak gerekir. Roman siyasi bilince/düşünceye en yakın edebiyat türüdür. Sanat ve edebiyatın bütün bireyselliğine rağmen bu bireysellik toplumsallaşmayla, toplumsal koşullarla sınırlanmıştır. Yazar dünya ve toplum gerçeğine bakarken ya belli bir dünya görüşünden bakmış, ya da bu gerçeği sanatçı sezgisi ve duyarlılığıyla kendi başına değerlendirerek yeni dünya görüşünün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Kemal Tahir ikinci türden yazarlardandır. Kemal Tahir başlangıçta sanatçı kimliği ve duyarlılığıyla vardığı doğruları köklü bir düşünceyle temellendirmiştir. Türk romanı ve toplum düşüncesinde ortaya çıkan karşıtlıkları, çarpıklık ve çıkmazları paylaşmak yerine toplum ve tarihi gerçeğimizle kurduğu ilişkiyle yeni bir dünya görüşü (tarih anlayışı) oluşturmuştur. Kemal Tahir’in bireysel bakış açısı dilden siyasete kadar çeşitli toplum gerçeğimizle, toplumsallıkla sınırlanmıştır. Toplum tarihimize duyduğu ilgi ve bağlılık ama aynı zamanda kendi görüşlerini sorgulama çabası bu nedenledir. Türk romanına toplumumuzun serüveniyle ilişkili yenilik getiren bir edebiyat dalı olma imkânı veren bu genişlik ve zenginliktir. Kemal Tahir Batılılaşma dönemi Türk romanı ve düşüncesinde egemen eğilimini oluşturan Batı üstünlüğü ve Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırma anlayışından koparak dünya romanına Anadolu Türk toplum gerçekliğinin zenginliğini katmıştır. Baykan Sezer’in Kemal Tahir’i dünya çapında bir romancı olarak tanıtmaya bu nedenledir.

XIX. yüzyılda dünya egemenliğinin Batı'nın eline geçmesiyle birlikte Batı kendisini tarihin temel aktörü olarak görmektedir. Doğu artık Batı ile ilişkilerine bağlı olarak değerlendirilmektedir. Batı uygarlığının mutlaklaştırılmasıyla sorunların çözümü yanında açıklamaları da Batı belirlemektedir. Bu nedenle Doğu'nun açıklanmasında Batı'ya yer verilmesine de gerek duyulmamıştır. Doğu geri kalmış, geleneksel yapısına tutsak kalmıştır. Bir adım daha ileri gidilirse Batı'dan farklı, değişmesi mümkün olmayan egzotik, büyülü bir Doğu tanımı öne çıkarılmıştır. Doğu ve Batı karşı karşıya getirilmekte ve Batı üstünlüğü temelinde farklılaştırılmaktadır. Doğu'nun kimliğini de kendi çıkarlarına göre tanımlayan ve açıklayan Batı'dır. Bu durumda Batı insanlığın kaderine tek başına hükmederken Batı önderliği de tartışma dışı kalmaktadır. Batı dünya egemenliği toplumlar arası ilişkiler dışında gösterildiği gibi Doğu sorunlarının nedeni de kendisinden kaynaklanmaktadır. Batı egemenliği sadece siyasi düzeyde değil aynı zamanda görüşler, kuramlar, açıklama düzeyinde de gündeme getirilmektedir. Bunu en iyi oryantalist bakış açısında görmekteyiz. Batılılaşmanın siyasi sonuçları kadar kültürel sonuçları da önemlidir ve tekdüze bir görünüm göstermemektedir. Türk edebiyatının dönemleştirilmesi, Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı da egemen Batı bakış açısına göre yapılmıştır. Batılılaşma aynı zamanda resmi siyaset haline gelmiştir. Kemal Tahir resmi siyaset yanında Batı açıklamaları ve Batı üstünlüğü görüşü dışında kalmıştır.

Son dönem Türk toplum düşüncesi ve romanının eleştirisi genel olarak edebiyat tarihi içindeki yeri ile yapılmalıdır. Kemal Tahir'in yeri ve önemi, Türk toplum düşüncesine olan katkısı da ancak bu çerçevede anlaşılabilir. Batılılaşma dönemi Türk romanı ve düşüncesi Batı'yı izlerken paylaştığı değerler Batı için bir başka anlamı varken, bizim için daha farklı bir anlam taşımıştır. Aynı konu ve değerleri paylaşsak bile Batı bundan kendi açısından faydalanırken, bizim için bu bir bağlanma ve açmaz anlamına gelmiştir. Kemal Tahir Batılılaşmayı Türk toplum tarihine ve gerçeğine yönelerek aşmıştır. Bu nedenle Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı içinde kendisine bağlı ayrı bir yeri ve rolü vardır.

Türk romanı başlangıçtan bu yana Batı uygarlığı ile kurduğumuz ilişkilere göre biçimlenmiştir. Ancak Türkiye'de Batılılaşmanın belli özellikleri vardır. Türkiye diğer Doğu toplumlarından farklı olarak Batılılaşmayı kendi iradesiyle seçmiştir. Başlangıçta Batı dünya görüşünün kabul edilmesi söz konusu değildir, giderek Batı dünya görüşünün alınması söz konusu olmuştur. Bu ele alış kökten bir çözüm ve Batı kimliğini almamız sonucu ortaya çıkmış değildir. Batı kimliğini almadan Batı bakış açısını almamız toplum ile aydınlar arasında bir kopukluk ve tersliğin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Aydınlarımızın sorunlara bakışı toplum tarihimize uzak ve yabancıdır. Batı'nın Doğu toplumlarına bakışı (oryantalizm) romancılarımızda ve toplum düşüncesinde içselleşmiştir. Türk romanında Doğu ile Batı uygarlıklarının farklılığı görüşü Batılılaşma çabası nedeniyle Batı üstünlüğü temelindedir. Batı toplum ve uygarlığının üstünlüğü/ evrenselliği daha başlangıçta kabul edilen bir veri olmuştur. Ancak Batı uygarlığı ile ilişkilerimizde Doğu ile ilişkilerimizdeki yerimizden ve rolümüzden yararlanma çabası nedeniyle geleneksel dünya görüşü de bütünüyle ortadan kalkmış değildir. En azından toplum düzeyinde Batı dünya görüşünün kabul edilmesi söz konusu olmamıştır. Bu ikili tavır nedeniyle Türk romanı kendine özgü bir gelişme göstermiştir. Romancılarımız bir yandan Batı üstünlüğünü tanıtırken diğer yandan Batı üstünlüğüne karşı toplum olarak farklılığımızın sözcüsü gibi görünmüşlerdir. Türk romanında bu ikili tavrı ve çelişkiyi aşan tavır Kemal Tahir ile gündeme gelmiştir.

Kemal Tahir Batı çözüm önerilerine, Batı toplum ve değer yargılarının üstünlüğü görüşüne karşı çıkararak toplum tarihimizin özelliklerini Doğu-Batı çatışması içindeki yerimiz ve rolümüz çerçevesinde gündeme getirmiştir. Bu geçmişe takılıp kalmak veya geçmişe yönelik bir övgü değildir. Geçmiş kapsayacak biçimde günümüzü ve geleceği biçimlendirmede dayanacağımız güç ve imkanları belirtmeyi amaçlamaktadır. Batı dünya

egemenliğinin tarihi temelde, Doğu-Batı çatışması çerçevesinde tartışılması günümüz Batı üstünlüğünün geçici olduğunu göstermektedir. Kemal Tahir Batı'nın üstünlüğü ve Doğu toplumlarının durgunluğu görüşüne (oryantalizme) karşı çıkarken, Doğu ve Batı toplumlarının farklılığını da mutlaklaştırmayarak yeni bir dünya düzeninin (sosyalizmin) savunucusu olmuştur. Kemal Tahir Batı çözüm önerilerini, Batı sosyalizmini de kapsayacak biçimde sorgularken Doğu toplumlarının ve Türkiye'nin dünya tarihine yapacağı katkıyı ele almaktadır. Batı'nın sömürden vazgeçerek Doğu toplumlarını kapsayacak bir çözüm getirmesi mümkün değildir. Bu nedenle Kemal Tahir Batı üstünlüğünü ve Doğu'nun farklılığını mutlaklaştıran oryantlizmin ve garbiyatçılığın tek yönlü savunuculuğuna koşulmamıştır. Kemal Tahir'in hem Osmanlıcı olarak tanımlanması hem de sosyalizme olan ilgisi bu nedenledir. Batılaşma dönemi Türk edebiyatı içinde Kemal Tahir'in yeri ve önemi Batılaşmayı Türk toplum gerçeği ve tarihine dayalı olarak aşma yönündedir. Bunun üzerinde durmak gerekir.

Batılaşma Dönemi Türk Romanının Biçimlenme ve Etkilenme Yönü

Türkiye'de Batılaşma Türk toplumunun ve tarihinin doğal gelişmesi dışında ortaya çıkarak günümüz sorunlarımızın değerlendirilmesini ve çözümünü kayıtlamıştır. Batılaşma dönemi Türk toplum düşüncesinin edebiyatla yakın ilişkisi bunun en önemli görüntülerinden biridir. Türk siyasetinin ve düşüncesinin seçkin kişileri aynı zamanda edebiyatımızın da öncüleridir. Batılaşma dönemi Türk edebiyatı Türk toplum tarihi ve düşüncesinde yeni bir dönemin başlangıcı olması yanında siyasi açıdan da yeni bir seçimi belirtmektedir. Batı ile kurduğumuz yeni ilişkilere bağlı olarak Türk edebiyatı yeni dünya görüşünün oluşturulması ve aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Bu oluşturma ve aktarma çabası içinde geleneksel dünya görüşünden uzaklaşırken oryantlist Batı bakış açısı içinde toplumumuza yaklaşmıştır. Batı'yla ilişkimiz Batı dünya görüşünün tek yönlü olarak benimsenmesi ve topluma empozisi biçiminde değildir. Aydınlarımızın topluma bakışında Batı üstünlüğüne dayalı oryantlist bakış açısı egemen olsa da aydınlarımız kendilerini sadece bu rolle sınırlamışlardır. Batı ile ilişkilerimizde Batı'nın belli kurum ve değerlerinin tanınması ve aktarılması da önemli olmuştur. Bunun yanında Batı üstünlüğünün bir diğer boyutunun devletin ve toplumun varlığına yönelik bir tehdit olarak ortaya çıkması nedeniyle oryantlizm anlayışı ile garbiyatçılık birlikte görülmüştür. Başlangıçta bu ikili eğilimin ilk görüntüsü "*tercüme kültür*"ün ortaya çıkması ve yönetenler ile toplum ikiliğinin uyumsuz bir biçimde yaygınlaşması biçimindedir. Buna "*bilinç parçalanması*" veya "*şizofrenik bilinç*" de denilebilir.

Batılaşma dönemi Türk edebiyatındaki değişiklikler tercüme kültürün bir uzantısı olmuştur. Bu yönelişle birlikte Türk edebiyatı geleneksel yapısından koparılarak tarihsiz, köksüz tercüme bir temele oturtulmuştur. Tanzimat sonrası ortaya çıkan tercüme kültürün ikili yönü ilk romanlarımızda açık bir biçimde görülür, sonrasında da çok değişmiş değildir. Bir yandan Batı roman örnekleri garbiyatçılık anlayışının bir uzantısı olarak Türkçeye belli bir adaptasyon ile çevrilirken (Yusuf Kamil Paşa'nın 1859'da yayınlanan *Tercüme-i Telemak* eserinden başlayarak), diğer yandan Batı duyarlılığıyla ve bakış açısıyla Batı'ya yönelik, Batı'ya bizi tanıtan "*tercüme kültür*"ün uzantısı olan telif eserler yazmışlardır. Tercüme kültürün ilk özelliği Batı'yı bize tanıtırken garbiyatçı, bizi Batı'ya tanıtırken veya toplumuza yaklaşırken oryantlist olmasıdır. Batı uygarlığının kaynağı Yunan'dan günümüze evrensel bir gelişme şeması içinde tanıtılırken, buna karşılık Batı üstünlüğü ve Doğu ile Batı arasındaki farklılık toplumlar arası ilişkiler dışında din/İslamiyet kaynaklı olarak tanıtılmıştır. Modern-geleneksel, ileri-geri, birey-toplum gibi çatışmalar bu ayırım temelinde ortaya çıkmıştır. Buradan Türk edebiyatı ve romanının diğer bir özelliği ortaya çıkacaktır: "*İkili kültür*" savunuculuğu. Batı ile ilişkiye girildiğinde ikili kültür birbirinden farklı,

iletişime kapalı ama biri üstün olan “iki uygarlık” veya birbirinden bağımsız “iki ayrı dünya” savunuculuğu biçimini alacaktır.

Türkiye’de Batıcılığa başlangıçta siyaset düzeyinde Batı kurumlarını tanımak, bu kurumların işleyişini açıklamak ve aktarmakla (garbiyatçılık) sınırlıdır. Giderek Batı bakış açısının üstünlüğü görüşü ve aktarılması çabası gündeme gelmiştir. Batı bakış açısını oluşturma ve aktarma çabasının tercüme kültürün bir biçimi olan oryantalizme dönüşmesinde Osmanlı Batıcılığının özellikleri önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı’dan bu yana Batı ile ilişkilerimiz dünyadaki yeni gelişmelere bağlanma kaygısı taşırken bu gelişme içinde kendi yerimizi ve kimliğimizi vurgulamak önemli olmuştur. Batı hem bir tehdit olarak görülmüş, hem de dini ve ahlaki nedenlerle küçümsenmiştir. Batı’nın tanınması ve gelişmelere bağlanma çabası Batı bakış açısıyla bağlantılı ancak kendi modernleşmemizi oluşturma çabasına dönüşmüştür. Türkiye’de Batıcılığa/modernleşme çabasının garbiyatçılık biçimine dönüşmesinin bir nedeni budur. Bu durum Batı ile ilişkilerimiz yanında toplumla ilişkilerimizde de belli çelişkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Oryantalizm “Batı uygarlığının üstünlük ve emsalsizliği”ni vurgularken Doğu’nun farklılığını ve değişmezliğini baştan veri olarak kabul etmektedir. Oryantalist bakış açısının en önemli özelliği Batı dışındaki uygarlıkları, toplumları dışlamaktır. Türkiye’de Batı kimliğinden farklılığımız İslam kimliği ile açıklanırken oryantalizm de Doğu’nun değişmezliğini temellendirirken İslamiyet’i neden olarak görmektedir. Diğer deyişle bizim Batı’dan farklılığımız görüşü oryantalist bakış açısını paylaşmaktan öteye gitmemektedir. İslamiyet değişmeyen din/dogma (ilahiyat) tarafıyla tanımlandığında Batı kimliğine ortak olmak da mümkün olmayacaktır. Bu hem eleştiri nedenidir, hem de Batı üstünlüğünü paylaşamamanın gerekçesidir. Bu durumda Batılılaşma/yenileşme yeni uygarlık getirme projesi olmaktan çıkıp Batı egemenliğindeki ilişkilere katılmaktan başka bir anlam taşımamaktadır. Bu durumda oryantalizm ile garbiyatçılığın birlikte savunulmasında da bir sorun olmamıştır. Batı ile Batı-dışı toplumlar arasında getirilen ayırım Batı’ya yönelişimizle birlikte toplum içinde de bir ayrıma neden olmuştur. Bu, Batıcılığa öncesinde de olan yönetilen-toplum ile yönetici-devlet ayırımına da uygundur. Ancak Batıcılığınla birlikte yönetilen-yönetilen ayırımı birbiriyle uyumsuz ve karşıttır. Sonuçta sadece Doğu-Batı farklılığından söz edilmekle kalınmamış, toplum Batı’ya direnç gösteren geleneksel ilişkilere bağlı kesimler ile Batı egemen ilişkilerine katılmak isteyen kesimler arasında bölünmüştür. Bu bölünme yanında Batıcı kadrolar arasında ayrımlar ve bölünmeler de vardır.

Türk romanında başlangıçta çelişki ve çatışma “aşırı Batıcılığa” yanlıları ile diğer Batıcı kadrolar ve toplum arasındadır. Batı ile askeri-siyasi düzeyde ortaya çıkan ilişkiler belli bir süreklilik göstermiştir. Türk edebiyatının çeşitli türlerinin Batı edebiyatı ile ilişkisi Batıcılığa hareketinin başlamasından bu yana düşün hayatımızın özelliğini taşımıştır. “Bu özellik, Batı eserlerini yerli meselelerimizi çözmek için aşmayı düşünmeden oldukları gibi kullanabiliriz, yanlılığı ya da kaytarmacılığıdır... Düşünce ve edebiyatta, birer gönüllü sömürge kölesi olmayı peşin kabul edenlerdense, ne yerli, ne de evrensel eser çıkamaz. Olsa olsa, sömürücülerin egzotik eğlencesi gayet uslu kozmopolit maskaralıklar çıkar.”¹ XIX. yüzyılda Batı’da yaşanan büyük dönüşüm çerçevesinde Doğu bir yandan Batı yayılmacılığının önünde bir engel olarak görülürken diğer yandan saf, eldeğmemiş, değişmemesi gereken bir gerçeklik olarak da tanıtılmıştır. Doğu, Batı insanı için marjinal bir gerçeklik alanı, ruhun arındırılması için bir kaçış yeridir. Bir çok oryantalist Doğu’nun Batılılaşmasına olumsuz bakmış, bu değişikliklere Doğu’nun saflık ve temizliğini bozacağı gerekçesiyle karşı çıkmıştır. Doğu’yu Batı’nın gelişmemiş bir biçimi olmanın ötesinde gerçek üstü naif, tarih dışı bir çerçeveye koyan bu anlayış, toplumlar arası ilişkilerde ağırlık taşımayan bir Doğu anlayışını Doğu’nun Batıya göre üstünlüğü, ayrıcalığı gibi tanıtmış, bize nasıl Doğulu olmamız gerektiğini de

¹ Kemal Tahir, ABC, Soruşturmasına Yanıt.

öğretmiştir. Tarih dışında değişmez, saf, belli özelliklerle ifade edilen bu Doğu bir yerde Batı'nın yayılmacılığı sırasında karşılaştığı, tarihsiz, saf, dokunulmamış ilkel toplumlar gibi özelliklerle tanıtılmıştır. Bu, Doğu hayranı görünen oryantalistlerin Doğululuğu gerçekte ilkel toplumlar üzerinde çalışan antropogların tavrından farklı değildir.

Türkiye'nin Batı'ya yönelişi Batı kimliğinin alınması veya geleneksel kimliğimizin değişmesi biçiminde olmamıştır. Ne Batılı, ne Doğulu olarak kendimizi tanımlamak mümkün olmayınca bu yeni yöneliş ("*bilinç parçalanması*") topluma yabancı, toplumdan kopuk "*ikili kültür*", "*eski-yeni*" ve "*ilerici-gerici*" veya "*çağdaş/modern-geleneksel*" olarak tanımlanan ayırım ve çatışmaların ortaya çıkmasına yol açacaktır. İlgi çekici olan Türk romanında bu çatışma ve çekişme gündelik yaşam tarzı veya ahlak/din temelindedir. Batıcılışma serüvenimiz sırasında ortaya çıkan askeri-siyasi olaylar Türk romanının konusu olmamıştır. Uyumsuzluk ve çatışma gündelik yaşam tarzı temelinde ortaya çıkmıştır. Bunun sembelleri özellikle konak yaşamında, müzikte, tasavvuf/ tekke yaşamında, mahalleler arasında, İstanbul ve Ankara ile Anadolu karşıtlığında gösterilmiştir. Türk romanında askeri-siyasi-toplumsal olaylar, bu olaylara dayalı bir roman anlayışının öne çıkması "*milli edebiyat*" döneminde. Tanzimat Edebiyatı olarak adlandırılan ve XX. yüzyılın başlarına kadar süren dönemde romanda siyasi olaylar daha çok İstanbul mekanında ve Sultan Abdülhamit'e bir muhalefet biçiminde esas konunun çevresinde ortam özelliği olarak yer almıştır. Tanzimat edebiyatı içinde esas konu ve tartışma gündelik yaşam tarzı düzeyinde ortaya çıkan çelişkilerle ilgilidir. Bu romanlarda "*tercüme kültür*"ün veya "*bilinç parçalanması*"nın belli özellikleri görülür. Batıcılışmayla birlikte, Batı kimliği almadan Batı yaşam tarzının alınması, bu yaşam tarzı ve bakış açısının yüzeysel ve biçimsel kalmasına neden olmuştur. Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den yaptığı adaptasyon çeviriler de bunun için sevilmiştir. Giyimden, eşya seçimine, eğlenceden gündelik hayat ilişkilerine, konuşmada özellikle Batıcı kadroların veya yönetime aday kesimlerin yönelişleriyle geleneksel yaşam biçimi arasındaki uyumsuzluk vardır. İlk Türkçe romanların Fransız örneklerinden yola çıkmalarına benzer biçimde örnek alınan yaşam tarzı ve bakış açısı Fransız kaynaklıdır. Batı'da oryantalizmin bilimsel bir disiplin olarak öne çıkmasında ve Batı'nın Doğu'ya geleneksel bakış açısının yeni özellikler kazanmasında Fransa'nın Batı içinde ayrı bir yeri vardır. Avrupa hayranlığı Fransız kökenli yeniliklere bağlılık biçimindedir. Özellikle bu etki Avrupa/Fransız etkisinde kurulmuş devlet okulları çevresindedir. Türk romanının ana eğilimi "*din/İslam kökenli*" bir toplumda siyasi yönetimin seçimiyle başlayan Batıcılışmanın yüzeysel etkileri kahramanlarını karikatüre dönüştüren biçimsel bir anlatımla ele alınacaktır. Alafranga ile alaturka yaşam tarzı ahlak düzeyinde ele alınarak, ortaklıkları ve farklılıkları belirtmeye izin verecektir.

Türk romanının ilk örneklerinde oryantalist bakış açısının özelliklerini, tercüme kültür uygulamalarının belli kalıplarını verebiliriz. Batı akla, doğaya, insana, özgürleşmeye, gelişmeye dayalı evrensel bir uygarlık olarak görülürken, Doğu, tarihten bağımsız, kapalı bir zihniyete veya dine (vahye) dayalı, dogmatik, ilerleme ve özgürlük düşüncesinden uzak, belli bir coğrafya ile sınırlı mutlak bir inanç ve ahlak sistemine indirgenmiştir. Bu durumda kendini Doğulu/İslamcı görenler bile kendileriyle çelişmeler bile Batı değerlerini savunmak durumunda kalacaklar veya Doğulu özelliklerinden/İslamiyet'ten vazgeçerek ilerleme ve özgürlük yanlısı olabileceklerdir. Batı seçimini yapmış olmak veya üstünlüğünü kabul etmekle Doğu insanı daha baştan kendi içinde bölünmüş ve birbiriyle çatışma içine düşmüş olunacaktır. Batı oryantalist bakış açısına göre Doğu dışı kapalı, tarihi gelişmeye ilgisiz, durumunu değiştirmek için çabalamayan, kendi statik düzeyini korumaya çalışan bir toplum yapısını belirtmektedir. Doğu toplumlarının durgunluğu, genel kölelik ve despotluk savunularıyla birliktedir. Böylece kendi düzenine yabancılaşmış Doğu için Batı'nın gönüllü egemenliğine girmek doğal bir yol olmaktadır. Batı toplumsal değerlerinin üstünlüğünü verecek biçimde Doğu-Batı, modern-geleneksel, eski-yeni ayırımı ve farklılığı üzerinden

yürütülen bu bakış açısının en yaygın, çarpıcı ve katılması kolay olanı kadın üzerinden yapılanlardır. Batı'nın Doğu'ya oryantalist bakış açısı kadına/hareme aktarılmıştır. Doğu içe/gelişmeye kapalı, edilgen, entrikacı, büyüleyici haremdir. Bir sözü söyle çevirebiliriz, "Batı Batı'dır, Doğu Kadındır." Türk romanında kadın, oryantalizmin Doğulu kalıplarına uygun bir biçimde, içe dönük, sessiz, eğitimsiz, eğitilmiş olsa da edilgen, kararsız, kaderine boyun eğmiş, evine kapalı, alınıp satılan, çaresiz bir toplumsal durumu belirtmektedir.² Bu özellikleri daha belirgin olarak ortaya çıkarmak için kadının "köle" olarak (edilgenliği gizli ve tam teslimiyetçi bir cinsel bir iştah/egemenlik taşıyacak biçimde) sahip çıkılmasına gidilecektir. Kendine yabancılaşmış, sahipsiz kadın bedeni/Doğu gönüllü olarak her türlü talana açıktır. Büyüleyici Doğu romantizminin temeli budur. Bu kendi içine kapalı mutsuz kadın dünyası ile gündelik yaşam tarzı içinde (piyano!) ilişki kurulacak veya en iyisi evlilik yoluyla tam teslimiyet gerçekleşecektir. Kadının dışı kapalı, edilgen durumdan çıkma çabası tehlikeler, tuzaklar ve entrika ile doludur ve kendi yapısı dışına çıktığında ya hüsrana uğrayacak, ya da dışlanacaktır.

Şemsettin Sami'nin Batılı türde ilk roman örneği sayılan *Taaşuk-i Talat ve Fitnat* (1872) romanında kafes arkası, görücü evlenmeler, gizli buluşmalar konu edinirken aslında bir eleştiri söz konusu olmadan oryantalist resmin en önemli konularından birini edebi bir dille yenilemiştir. Sami Paşazade Seza'i'nin *Sergüzeşt* romanında da özel kadın köleliği, Osmanlı'nın sözde kurumlarından biri olarak tanıtılarak evin beyiyle ilişkili bir aşk hikayesi biçiminde oryantalist bir yaklaşımın (gönüllü olarak Batı aracılığıyla kurtarılmayı bekleyen kadın) edebiyata uygulanmasını gerçekleştirir. Doğu'ya gelen, Doğulu bir kıza gönlünü kapıran, Doğu gelenekleriyle karşılaşan Batılının yerini alan yerli-roman kahramanı (varlıklı ama müsrif olacak) kızı daha mutsuz ettiği gibi kendisi de harap olur. Namık Kemal'in *İntibah* romanında da Avrupa göreneklerini öğrenmiş köle kahraman evlendiği çapkın eşinin ahlak zayıflıklarıyla kurban olur. Sahte duygusallıkla veya duygu aşırılıklarıyla karşılık bulamayan edilgin mutsuz aşk, öç alma ve entrikalar, "hüsrana uğrayan kadın", çapkın ve kıskanç aşık teması Batı dünya görüşünün ve alafranga yaşam tarzının çelişkilerinin ifadesidir. Bu kalıplar akıldışı ve ahlakdışı bir düzeni ve toplumu, buna karşı yöneltilen suçlamaları, Batı değerlerinin üstünlüğünü belirtir. Yukarıda sözü edilen romanlarda kadın kahramanlar/toplum kendi yapısı dışında yeni ilişkilere girdiğinde, kendini teslim etmesine rağmen kurtulmak yerine hüsrana uğrayarak, romanın sonunda (tarihten dışlama, yok etme, ihraç etmenin ifadesi olarak) ölmektedirler. Evlilikler yoluyla bir çıkış arama yolu da kapalıdır. Evli anne-kadın en baştaki edilgen, kendi içine kapalı duruma tekrar dönmektedir. Diğer bir deyişle yeni ilişkiler yeni bir durumu ortaya çıkarmamaktadır. Doğu, Doğu olarak kalmaktadır. Roman kahramanları oryantal (doğulu) dış baskıların ve toplumsal konumlarının getirdikleri sınırlılıkları taşımaktadır. Tanzimat'tan günümüz romancılığına ortak anlayış alafranga gündelik hayatın derinleşemeyen ilişkilerini romanımıza sokmalarıdır. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'dan Orhan Pamuk'a bu çok değişmiş değildir. Oryantalist kadın anlayışı bu yazarların romanlarında evlense de evliliğe mahkum olmuş kadın temasına dönüşmüştür. Evlilikle köleleşmiş bu kadınlar gönüllü teslimiyetin ifadesi olan "hürriyeti" ancak bir başkasıyla olan ilişkisinde bulacaklardır. Ancak mutlu olamayacaklardır. Bu romanlarda tarihsel boyut ancak tasvir düzeyindedir, insanı kökleştirmez. *Aşk-ı Memnu*'dan, *Eylül*'e oradan *Masumiyet Müzesi*'ne geçerken zaman ve şartlar değişir ama ilişkiler (ince, hastalıklı çarpık aşk, edilgen, kendi içine kapalı, mutsuz kadın) çok fazla değişmeden yüzeysel biçimde tekrarlanır.³ Uygarlığın Batı yaşam tarzı çerçevesinde tanımlanması Batı egemenliğini mutlaklaştırdığı gibi, tam teslimiyeti öngören

² Kadın (Doğu) eğer silik, edilgen ve mahkum değilse toplumdışı, ihtirash, maceracı ve avcıdır.

³ Türk romanının belli başlı tipleri ve konuları Türk sinemasında da tekrarlanmıştır. Bu bir başka yazının konusudur.

oryantalist bakış açısının doğurduğu yüzeyselliğin doğal bir sonucudur. Uygarlığı/modernleşmeyi Batı yaşam tarzına indirgeyen bu yüzeysellik rastlantı değildir. Gündelik yaşam tarzı çerçevesinde ortaya çıkan benzerlikler ilişkilerin temeli olan Batı üstünlüğü ve egemenliği tartışma dışı bırakarak farklılıkların sürmesini sağlamaktadır.

Türk romanının karikatüre dönüşen zorlama ve yapay kadın ve erkek tipleri ancak İstanbul'un (çeşitli mekanlarının) bol çağrışımlı gerçekliği içinde yaşayan gerçek kahramanlara dönüşmüştür. Bu romanlarda konu edilen olaylar İstanbul adeta oryantalist tabloları veya kartpostal manzaraları içinde geçer ve bu nedenle yadırganmaz. Romana adapte edildiğinde oryantalist bakış açısının İstanbul'un gizlerinin, tuhafıklarının yerini yeni yaşam tarzının tuhafıkları almıştır. Sarayların, camilerin, hamamların, haremelerin, dervişlerin, göbek dansının ve hamalların İstanbulu dışarıda kalsa bile yine her şey oryantal (Doğulu) bir tarzda kendini sürdürür. Oryantalizmin Doğu kalıpları Türkiye'ye aktarılırken İstanbul'a ayrı bir yer verilir. Entrikalar, cinsel düşkünlük, tehlikeli aşklar, ilkelik ve bunlardan çıkan Doğu romantizmi değişmemiştir. Yöntem ve teknik değişmesine rağmen bakış açısı aynıdır. Egemen tercüme kültürün zorlama ve yapay olması nedeniyle kahramanların çeşitli İstanbul mekanları içinde naif durumu gerçekliğin kendisi olarak görülmüştür. Bu durum oryantalist "akıldışı Doğu düzeni" temasının bir başka düzeyde (özellikle ahlaki düzeyde) tekrarlanmasıdır. Geleneksel düzenin bozulması ve yeni ilişkilerin çözüm olmaması bu yargıyı doğallaştırmıştır. İstanbul bu anlamda romanın esas konusu ve kahramanıdır. Ahmet Mithat Efendi'de yeni ilişkilerin tercüme ve adaptasyonu iki yönlüdür. Ahmet Mithat Efendi oryantalist ve garbiyatçılığın temsilcisi olarak iki farklı rolü birlikte üstlenmiştir. *Felâhî Bey ve Rakım Efendi* (1875) romanında alafranga yaşam ile alaturka yaşamın karşıtlıkları mekan düzeyinde de geçerlidir. Ahmet Mithat Efendi geleneksel toplumsal yaşantımızla ilgili belli bilgiler yanında Batı yaşam tarzını da ayrıntılarıyla vermiştir. Şehrin Müslüman mahalleleriyle alafranga yaşam tarzının egemen olduğu mahalleler birbirinden farklıdır. Nabizade Nazım'ın *Zehra* adlı romanı kıskançlık konusu çerçevesinde yabancı oryantalist seyyahların İstanbul'un örf ve adetleri tanıtan kitaplarında olduğu gibi İstanbul tulumacılarının yaşayışından, Boğaziçi gece eğlencelerine, Beyoğlu yaşamına kadar tasvirlerle doludur. Rezaizade Ekrem'in *Araba Sevdası* (1896) Tanzimat İstanbulunun alafranga yaşamının yapaylığını, hafiflik ve sığlığını vermiştir. Roman kahramanının dünyası dardır, gerçeği kavramada kayıtsız ve yetersizdir. Bu dönem romanlarının alafranga kahramanları düzeninin bozulmasından ve yenileşmeden çıkar sağlamakta ancak yeni yaşam tarzını kalıcı hale getirememektedirler. Bu nedenle kahraman tipler hafif, uçarı, eğlenceli, gerçeklikten yoksun bir yaşam tarzının temsilcisi olmaktan ileri gitmemektedirler. Ancak bu yaşam tarzı İstanbul'un geleneksel kimliğine "moda", "yama" biçiminde bile olsa eklenmektedir. İstanbul her şeyi renkli bir karmaşaya dönüştürerek kendine mal edecektir. Yazarlar da bunun dışında kalamamıştır. Halit Ziya ve Mehmet Rauf'un romanlarında tasvir ettiği İstanbul yaşantısı, evlerin selamlık ve harem bölümleri, yaşam tarzı ve düşünce tarzının değişmesi, Ahmet Rasim'in çeşitli eserlerinde İstanbul'un alaturka ve alafranga alemlerini tanıtmaya çalışmasına dönüşmüştür. Batılaşma ile siyasi düzeyde bir özgürleşme, bireyselleşmeden değil ama gündelik yaşam düzeyinde özellikle İstanbul'un belli semtlerinde özenti de olsa çarpık bir eğlence hayatının genişlemesi çeşitli yazarlarca konu edilmiştir. Selim İleri'nin romanlarında bu mekan *Her Gece Bodrum* (1976) haline geldiğinde de aslında çok değişen bir şey yoktur. Tanzimat romanında ortaya çıkan bu eğilim geleneksel anlatım biçimlerinden kopma ve yeni konuların gündeme gelmesine veya karşılaştırmalar yapmaya da izin verecektir. Esas önemli olan yönü budur. İstanbul toplum yaşamını oryantalist Batılı yazarlar gibi gariplikler içinde tanıtmak, tarihsel ve toplumsal bağlamdan kopuk folklor basitliğine indirgemek pek çok yazar tarafından tutulan bir yoldur. Hüseyin Rahmi'de yüzeysel, yerel, folklorik özellikler giderek halkın gündelik yaşamının karikatürüne dönüşür.

Türk romanının temel konularından biri olan aydın ve toplum arasındaki ortaya çıkan ikilik ve yabancılaşma üzerinde dikkatle durulması gerekir. Toplum ile Batıcı kadrolar arasındaki ikilik ve yabancılaşma saptamasından yola çıkılarak yanlış değerlendirmeler yapmakta mümkün olmaktadır. Devlet-toplum ikiliği toplumun kendisine yabancı bir gücün gönüllü egemenliğini kabul edebileceği görüşünü de savunmaya izin verecektir. Toplumun kendine yabancı bir düzeni bir kader gibi kabul edeceği anlayışı sonuçta geleneği de Batı egemenliğinin bir uzantısı haline getirmekte, gelenek Batı'ya tam teslimiyet ve kader gibi tanıtılmaktadır. Bu anlamda teslimiyetçiliğe, kaderciliğe mistik bir anlam verip savunular da vardır. Ancak Batı düzenine verilen üstünlük daha adil, daha zengin ve daha barışçı ilişkiler ortaya çıkarmadığı gibi devlet ile toplum arasındaki, çelişki ve çatışmayı daha çok keskinleştirmiştir. Bu nedenle bu tür mistik bir teslimiyet anlayışı ancak Batı ile ilişki kuran ve bireysel düzeyde çıkar sağlayan kesimlerle sınırlıdır. Bu anlayışı topluma mal etmek mümkün değildir. Bireysel düzeyde Batı ile ilişki kuran ve kurtuluşu arayan kesimlerde ortaya çıkan mistik kabullenme anlayışı sonuçta her türlü ayrımı dışlar gibi görünmesine ve birlik aramasına karşın böyle bir birlikten söz etmek mümkün olmadığı gibi kimlik belirtmekten de uzaktır. Bu anlayışın ahlakçı ve tutucu yapısı ancak cinsellik konusundadır. Doğu ve Batı'nın temsil edilmesini kültürel olarak cinselliğe, fantezilere ve arzulara sıkıştıran bu anlayış gerçekte oryantalist bakış açısını (Batı egemenliği ve üstünlüğü anlayışını) yeniden üretmektedir. Sonuçta iktidar/egemenlik Batı'da olduğu için Doğu fethedilen, boyun eğen kadındır. Bu anlayış sonuçta Doğu ile Batı arasındaki farklılık yanında bireyleri de farklılaştırmakta ve iktidarı Batı insanına vererek kadını/Doğu'yu pasif izleyen/izlenen bir nesne haline getirmektedir.

Türk romanında Batı üstünlüğü ve Doğu'nun farklılığı görüşü üzerinden oryantalist bakış açısı çok zengin bir öyküleme ve kurgu sunmamıştır. Tanzimat romanının bütünlüğünü ikili kültür ve parçalanmış bilinç özelliği sağlamıştır. Bu kurgu içinde ortaya çıkan sorunlar Batı'ya yönelişimizi tartışmaz ama bu yönelişin ortaya çıkardığı sorunlar üzerinden kendisini yeniden üretmiştir. Ortaya çıkan konu ve sorunlar genellikle 3-5 başlık çerçevesinde özetlenebilir. Batı yaşam tarzı ile geleneksel yaşam tarzı arasında çekişme, aydınların yabancılaşma ve yüzeyselliği, Batılılaşmanın yozlaşması, toplumun açmaz ve geriliği, kadınların edilgen mahkum yaşamı tekrarlanan konulardır. Ama bu sorunların aşılması yönünde bir çaba ve arayış söz konusu değildir. Burada oryantalizmin temel kalıpları devreye girecektir. Batılılaşmanın çarpıklığı, İslamiyet kaynaklı değişime direnç, pitoresk bir İstanbul çerçevesinde, turistik bir kapalı çarşı mantığında geleneğin canlılığını yitirmiş bir müze malzemesi olarak Batı üstünlüğü ve emsalsizliği görüşünü pekiştirmektedir. Batılılaşmanın çözüm olmaması fakat toplumun yeni alternatif bir çözüm getirememesi her iki taraf içinde geçerli olan karşılıklı olarak bir açmaz ve yozlaşma, bozulma biçiminde ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede Doğu ve Batı farklılığından söz edilmesine karşılık bu yeni bir gelişmeye ve karşılıklı eşit bir diyalog kurmaya yol açmayacaktır. Sonuçta birbirine benzemeyen ve benzemesi mümkün olmayan, iletişimden yoksun "iki dünya", "iki uygarlık" ortaya çıkacaktır. Bu iki dünya arasındaki ilişki ve değişim yozlaşmadan ve bilinç parçalanmasından başka bir sonuca yol açmamaktadır. Bu duruma karşı çıkış, farklılıkların savunusu da sonuçta dini bir tevekkülle boyun eğmeye dönüşerek, yoksulluk ve sömürü, Batı üstünlüğü kader olmaktadır. Oryentalistlerin gizemli, dokulmamış, saf Doğu anlayışı da bize bunu öğretmektedir. Ömer Seyfettin'in *Gizli Mabel* hikayesinde bu oryantalist anlayışın tipik bir örneğini alaycı bir dille anlatmıştır. Hikayede "azgın bir şark meftunu", "siz kendinizi bilmiyorsunuz" diye şikayet eden Sorbonlu oryantalist bir gencin "Avrupalılaşmamış" bir Türk evinde geçirdiği bir gecenin sonunda sabahın erken saatlerinde izin almadan, gizlice girdiği bir odada süt annenin çamaşır odasını "gizli mabel" sanması hikaye edilmiştir. Çokbilmiş oryantalist gencin yalın gerçek yerine geçirdiği boş hayalleri ve yanılgıları komik olması yanında toplumu değerlendirmede ne kadar yüzeyle kaldığını belirtmektedir. Doğu'yu bize

öğretmeye çalışan genç oryantalist odanın içindeki demir çemberli çamaşır sandığı mukaddes bir mezar/tabut, yağmurlu havalarda çamaşır asmaya yarayan ip ve giysileri kutsal relik parçaları, gece yağın yağmurdan akan tavanın altına konan irili ufaklı porselen ve bakır kaplardaki yağmur sularını kutsal su olarak değerlendirerek, Batılılaşmamış eski Türk evlerinde bulunan büyülü, esrarlı, kutsal bir gerçeğin keşfi olarak hatıra defterine ciddiyetle kaydetmiştir. *Gizli Mabe'd*'deki oryantalist gencin değerlendirmelerindeki sığlık ve yanlışlarıyla Rezaizade'nin "*Araba Sevdası*"ndaki gencin Batılılaşma anlayışı arasında gerçeklik uzaklık açısından hiçbir fark yoktur. Bu nedenle bu iki kitap hem gülmece edebiyatımızın hem de Doğu ile Batı arasındaki karşılıklı diyalogsuzluğun bir zirvesidir.

Tanzimat romanında ortaya çıkan ve sonrasında Cumhuriyet dönemi romanına da yansıyan tercüme kültür ve bilinç parçalanmasına bağlı olarak ortaya çıkan uyumsuzluk, yozlaşma, yüzeysellik, taklit, bunlarla çelişen şiddet, tevekkül, din, kendine kapalı yaşam tarzı gibi Batı modernizminin dışına çıkan kalıp özellikler zengin bir içeriğe sahip değildir. Din ve ahlaki düzeyle sınırlıdır ve dönemin romanları bu nedenle toplumsal gerçekliğin bir ifadesi olarak tanımlanmıştır. Tanzimat romanında yozlaşma, Osmanlı konak yaşamının yıkılışı, mesire yerleri, Beyoğlu'nda gündelik yaşam çevresi, alafranga ve alaturka karşıtlıklar yeni bir kimliği paylaşmamızla sonuçlanmış değildir. Birbirlerin karşılığı ve karşıtı olarak bu özelliklerle Batılı olmak mümkün olmadığı gibi geleneksel ilişkiler canlılığını yitirmiş bir müze malzemesi olarak görülecektir. Oryantalizm Doğu'nun ortadan kalkmasını değil kendi üstünlüğü çerçevesinde özünden kopuk bir biçimde yaşatılmasını kendi bakış açısının yeniden üretilmesi için istemiştir. Yahya Kemal'in Avrupa'ya "*Batılı*" olarak gidip Türkiye'ye "*Doğulu*" olarak dönmesi bu nedendir. Oryantalist bakış açısının kalıp özellikleri sonuçta kendi kendisini yeniden üretmekte ve desteklemektedir. Batı üstünlüğünü, emsalsizliğini ve farklılığını yaşatan, Doğu'nun akıl dışılığını yeniden üreten romanlara Batı'nın ilgisi ve talebi bu nedendir. Sonuçta oryantalizme göre tarihi deneyimlerini de kapsayacak biçimde Doğu'dan öğrenilecek hiçbir şey yoktur. Batı evrenselliğin temsilcisidir, Doğu'nun kendi dinamizmi ve gücü yoktur. Oryantalizm ile Doğu aydınlarına kendi farklılıklarını bilmeleri öğretilmektedir!

Gündelik yaşam tarzı temelinde Batı üstünlüğü ve Batı'ya yönelişimiz çağdaş, evrensel ilişkilere ayak uydurmamız olarak tanıtılması oryantalist bakış açısının sürekliliğini ve denetimini sağlamıştır. Cumhuriyet sonrası romanında da sorunlar biçim değiştirse de bu temel anlayış kendisini sürekli kılabilmiştir. Ancak yeni dönemde oryantalizmin bağlandığı bazı kalıpların önceliği değişirken yeni kalıplar ortaya çıkmıştır. Oryantalist dünya görüşünden kaynaklanan ve besleyen toplumsal karşıtlıklar, yozlaşma yeni dönemde Ankara-Anadolu karşıtlığı ve çelişkisi temelinde ortaya çıkmıştır. Kemal Tahir Türk romanında tercüme kültür, kültür ikiliği, bilinç parçalanmasına karşı çıkararak Türk toplum ve tarihine dayalı yeni bir roman anlayışı ortaya koymuştur. Köy romanı ve şehir roman bölünmesi biçiminde ortaya çıkan eğilimin de dışına çıkarak tarihi temelde bir bütünlük sağlamıştır. Bu roman anlayışı doğrudan toplum olaylarına dayalıdır. Bu nedenle kişilerin dramı toplumun dramı içinde ortaya çıkmaktadır. Geçmişte de toplumsal ve tarihsel olaylara dayalı romanlar yazılmıştır ancak tasvir düzeyini aşamamıştır, Batı bakış açısının getirdiği belli bir sınırlılık vardır.

Başlangıçta Türk romanında gündelik yaşam tarzı çerçevesinde aşırı Batılılaşmanın çelişki ve açmazları, tutarsızlık ve çatışmaları ahlaki düzeyde ifade edilmiştir. Doğu-Batı uygarlıkları arasındaki ahlaki düzeyde kurulan bu ilişki Batı değerlerinin övgüsü, Doğu'nun akıl-dışılığı, başarısızlığı ve karmaşasıyla sonuçlanır. Toplum ilişkilerinde bir sıçrama, aşama söz konusu değildir. Yetersizlikler sonuçta Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırır. Bunca çelişki ve çatışmadan sonra toplumun "*temiz*" kalması "*ruhsal düzeyde*" kendi içine kapanması biçimindedir. Bu romanlarda olayların gündelik yaşam tarzı çerçevesinde verilmesi belli bir

gerçeklik duygusu yaratmıştır. Ancak Batıcılışma serüvenimiz sırasında ortaya çıkan askeri-siyasi-tarihi olaylar yeni Türk romanının konusu olmamıştır. (Roman dışında tiyatro türünde Namık Kemal'in *Vatan Yahut Silistre* (1873) oyunu bir istisnadır. Aynı bir çalışmanın konusu olarak ele alınmalıdır.) Türk romanında Batı ile ilişkilerimizim askeri-siyasi-tarihi boyutu ve olaylar ancak *Milli Edebiyat* döneminde ama daha çok da Osmanlı'nın tasfiyesi ve yeni Türkiye Devleti'nin kuruluşuna destek biçiminde ortaya çıkmıştır.

Tanzimat Edebiyatında siyasi olaylar Sultan Abdülhamit'e bir muhalefet biçiminde esas konunun çevresinde ortam özelliği olarak yer almıştır. Esas konu ve tartışma "*tercüme kültür*" veya "*bilinç parçalanması*" çerçevesindedir. Giyimden, eşya seçimine, eğlenceden gündelik hayat ilişkilerine, konuşmada özellikle Batıcı kadroların veya yönetime aday kesimlerin yönelişleriyle geleneksel yaşam biçimi arasındaki uyumsuzluk ve yozlaşma öne çıkarılmıştır. Osmanlı'nın son döneminde ise bu uyumsuzluk mevcut siyasete uyumsuzluk veya Batı saldırganlığına karşı çıkış biçimindedir. Batı üstünlüğüne ve saldırganlığına karşı çıkış başlangıçta din düzeyindedir.. Bir anlamda "*Batı bizi bilmiyor*", "*yanlış tanıyor*" tavrı içinde kendimizi din ile tanıtmaya çabası söz konusudur. Batı'da İslamiyet ve Türkiye aleyhindeki değerlendirmelere karşı Namık Kemal'in yazdığı *Avrupa Şark'ı Bilmez* (1872) makalesi, yine Fransız düşünür Ernest Renan'ın "*İslam ve Bilim*" başlıklı konferans metninde ifade edilen "*İslamiyet ilerlemeye mânidir*" görüşünü karşı yazdığı *Renan Müdafaaamesi* (1884) bu açıdan örnektir. Ahmet Mithat Efendi de aynı savunma anlayışıyla *Müdafaa*'larını (1883, 1885) yazmıştır. Batı'da bilim düzeyinde oryantalizme toplumca da sahip çıkılması suçlamalara cevap verme çabasına dönüşmüştür. Oryantalizm Batı uygarlığının üstünlüğü ve farklılığı temelinde savunulurken garbiyatçılık bu üstünlüğü ve yönelişi temelde reddetmeden tartışma konusu haline getirerek Doğu-Batı farklılığını pekiştirmiştir. Garbiyatçılık Doğu'yu olumsuz tanımlanan niteliklerinden arındırmak ve Batı'ya bir cevap verme amacı taşımaktadır. Eleştirilere cevap verme çabası her iki anlayışın karşılıklı olarak birbiri beslemesine ve farklılaşmasına yol açmıştır. Kurtuluş savaşı sonrası bu karşı duruş İslamiyet ve ahlak savunuculuğu biçiminde değil ulusal kimlik ve devlet savunuculuğu üzerindedir. Milli Edebiyat dönemi yazarları toplum tarihimizle ilgili olayları ele almış olmalarına rağmen sorunların çözümünü Batı ile ilişkiler çerçevesinde ele almaya devam etmişlerdir. İşlevini yitirmiş, yozlaşmış kurumlar, dünya görüşü Türkçülük/milliyetçilik ile değiştirilirken örnek alınan toplum modeli Batı olmaya devam etmiştir.⁴ Yeni Türkiye'nin "*şarkiyati*" artık Anadolu'dur, yıkılan imparatorluğun merkezi İstanbul ise bozulmuş elit Batıcılışmayı temsil etmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Toplum Düşüncesi ve Romanında Batı Etkisi ve Kemal Tahir

Türkiye'de Batıcılışma devlet öncülüğünde gerçekleşmiştir. Batı ile ilişkilerin kurulduğu ve denetlendiği siyaset merkezleri bu nedenle önemlidir. Türk edebiyatı oluşturan ana eğilimler, konu ve sorunlar bu merkez çerçevesinde ele alınmıştır. Türk romanı başlangıçta Batı ile ilişkili İstanbul merkezli bir romandır. Daha sonra Ankara merkezli bir bakış açısı ve değerleri gündeme gelmiştir.⁵ Bu değişiklik bir anlamda romanda geçerli konu ve bakış açısını da belirlemiştir. Osmanlı döneminde ortaya çıkan ayrıcalıklı kesimlerle sonraki dönemde ortaya çıkan ayrıcalıklı kesimlerin çıkarları farklılık göstermiştir. Türk romanında ortaya çıkan aşırı Batıcılışma yanlısı aydın eleştirisiyle daha sonra ortaya çıkan toplum eleştirisi veya köylülüğe bakış açısını da bu açıdan ele almakta yarar vardır. Cumhuriyet

⁴ Bu çalışmanın amacı Türk romanı tarihini yazmak değildir. Konumuzla ilgili olarak Türk romanının belli çizgileri vermekle sınırlıdır. Belli eksikliklerin, ihmallerin olması doğaldır.

⁵ Türk romanı serüveni içinde izlediğimiz bu konu ve temaların, çelişki ve karşıtlıkların Türk sinemasıyla da örtüşen belli bir karşılığı vardır. Türk sinemasının Türk romanıyla iç içe bir gelişim göstermesine, Türk romanından yararlanmasına bu açıdan bakmakta yarar vardır.

döneminde Türklük, köylülük bir yandan çok kültürlü bir imparatorluk siyaseti olan Osmanlıdan kopuşu belirtirken diğer yandan Türklük ve köylülük Anadolu'ya özgü, kendimize ait değerler olarak tanıtılmıştır. Ancak bu özellikler Osmanlı'dan vazgeçmeyi belirtirken aynı zamanda Batı'dan farklılığımızın da nedenidir. Yeni devlet Osmanlıdan vazgeçmeye dayalı yeni bir kültürel kimlik oluşturma çabasıyla radikal bir kültürel dönüşümü devrim olarak adlandırılan köklü değişikliklerle/kopuşlarla gerçekleştirmek amacındadır. Türk toplum ve tarihini Doğu'dan bağımsız bir biçimde tanımlarken, oryantizmin çizdiği ve Türk toplumunun özünde bulunan özellikler olarak gösterdiği bir dizi "tarihten yoksun, tarih dışında yaşayan, çalışma disiplininin kopuk, tembel, uyusuk, günahkar, cinselliğe düşkün, zorba" gibi Doğulu özelliklerden ve aşırı Batıcılığa aydın tipinden de kendimizi arındırmış görünüyorduk. Hatta çıkarıcılık, günahkarlık, cinselliğe düşkünlük, ahlaksızlık, zorba, sömürücü, emperyalist gibi özellikleri Batı'ya yakıştırarak belli bir üstünlük ve ayrıcalık iddiasında bile bulunmak mümkün olmuştur. Bu, bir yerde Batı egemenliğini reddetmenin, siyasi düzeyde bağımsız kimliğimizi belirtmenin de bir ifadesidir. Bu nedenle yerellik, yerlilik gibi her türlü farklılaşma tehdit olarak görülmüş, dini ve her türlü etnik temel dışında "dil ve kültür birliği" temelinde yeni bir kimlik (ulus-devlet) oluşturulmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'in ilk döneminden başlayarak dönemin "halkçılık" ve "milliyetçilik" görüşünden beslenen bir "memleket edebiyatı", sadece edebiyatta değil resimde de milli mücadelenin kahramanlıklarını anlatan, şehir, kasaba, köy tasvirleriyle Anadolu'nun her köşesini tanıtan ve sevdirmeye çalışan, batıl inançlara, göreneklere ve çirkinliklere karşı çıkan, halkçılık anlayışını yükselten çalışmalar ortaya çıkmıştır. Bu anlayış oryantizmin mistik, saf, dokunulmamış Doğu anlayışının bir başka düzeyde yeniden üretilmesidir. İstanbul'un çarpıcı, renkli görüntülerinin arkasında bulunan oryantist Doğu romantizminin yerini Anadolu ile ilişkili memleket romantizmi almıştır. Bu aslında antropolojik "Gezelim, Görelim" "Anadolu'nun Lezzet Durakları" anlayışının yüzeysel sınırlarını aşmaz.

Şairane memleketçilik bir yönüyle Anadolu'ya ilgi göstermeyen, toplumdan kopuk önceki edebiyat anlayışına ve aydın tipine karşı çıkarak yeni kadroların kendilerini eski Osmanlı kadrolarından ayırma ve toplumun temsilciliğini üstlenme çabasının ürünüdür. Bu nedenle bir yandan yeni toplum ve tarih anlayışını belirten (Halide Edip Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* gibi) milli mücadeleyi yücelten romanlar yazılırken, diğer yandan Osmanlı Batıcılığı ve Tanzimat aydını eleştirisinin yapılması gerekmiştir. Milli mücadele ilgili romanlarıyla tanınan romancılarımız aynı zamanda Tanzimat ikiliğini eleştiren romanlar yazmış, bu romanlarda oryantist kalıpları tekrarlamışlardır. Halide Edip Adıvar'ın (ilk baskısı İngilizce olan) *Sinekli Bakkal* (1936) ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Kiralık Konak* (1920) romanları bu yönde örneklerdir. Daha sonra yazılmış olmasına karşın Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz*, *Fahim Bey ve Biz* romanlarının kahramanları da gerçek problemlerden uzak, toplumla kaynaşmaya yatkın olmayan, değişen dünyaya ayak uyduramayan veya ayak uydururken züppeleşen, dram yaşayan naif insanlardır. Yeni dönemde öne çıkan konu milli mücadele ile yeni bir toplum ve tarih anlayışının ortaya konmasıdır. Yeni kadrolar toplumla kaynaşmayı din ortaklığı biçiminde anlamamışlardır. Türk romanında Osmanlı'dan kopuş ve "memleket"e yönelme idealleştirilen "romantik" bir köye yönelme biçimindedir. Osmanlı döneminde dini bir özellik gösteren millet kavramı yeni dönemde modernleşme ve ilerlemeye karşıt olarak görülerek, Kemalist anlayışa göre biçimlendirilmeye çalışılmıştır. Yeni değerler sistemi (halkçı, milliyetçi, laik, devletçi vb) sadece toplumun değil çağdaşlaşmanın, modernliğin/Batılılaşmanın da ölçütü olarak görülmüştür. Ancak giderek geleneksel kültüre modern Batı uygarlığını aşılama görüşü Batı'ya karşılık verme, toplumlar arası ilişkilerde yer alma çabası olmaktan çıkarak toplumu tehdit gören bir anlayışa dönüşmüştür. Şairane memleketçilik anlayışının tam zıddına dönüşmesiyle köy artık olumsuz oryantist kalıplar dizisi ile tanımlanmaya başlamıştır.

Batı'ya göre kurgulanmış egzotik Doğu romantizminin kolaylıkla yoksul, geri kalmış, ilkel Doğu imgelerine dönüşmesi gibi şairane memleketçik anlayışı da kendi zıddına kolaylıkla dönüştürülmüştür. Toplumsal gerçeklik dışında şairane, büyüleyici, eşsiz güzellikte tanıtılan Anadolu ve Anadolu insanının ilkel, ilgisiz, yoksul ve acınacak bir halde tanıtılması yadırganmamıştır. Eski ile yeni Batıcı kadrolar arasında çatışma yanında, yeniyi temsil eden kadrolar ile toplum arasında da karşıtlık vardır.

Türklük, köylülük Osmanlı'ya karşıt özellikler olmasına rağmen aynı zamanda Batı ile farklılığımızın da temelidir. O zaman bu farklılığın ortadan kalkması için tutulacak yol da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Türklükten, köyden ve köylülükten kurtulmak! (Bu eğilim günümüzde giderek yeni devletin tasfiyesine dönüşmüştür.) Bu görüş toplumu dışlamanın ve evrensel olarak görülen belli değerleri dayatmanın gerekçesi olmuştur. Bir yandan siyasi elitler "Kemalist-Türklük" anlayışı içinde radikal bir değişimi öngörürken, diğer yandan Türklüğü, köylülüğü modernleşmemize engel, geleneksel kültürü ve ilişkileri yeniden üreten gerici bir yapı olarak görmüştür. Oryantalizmin tarih dışında yaşayan, tarihe ilgisiz, tembel, cinselliğe düşkün, şiddet yanlısı Doğu'lu kalıpları, entrikacı, kaba, güvenilirmez Türk'e dönüşerek, (gerici ilişkilerin üretildiği ve yuvalandığı yer olarak tanımlanan) köye, köylüye, Anadolu insanına yöneltilmiştir. Oryantalizmin ikili karakterinde olduğu gibi, romantik, renkli egzotik Doğu imgelerinin aynı zamanda geriliğin ve sefaletin simgesi olarak gösterilmesine benzer biçimde Anadolu'ya yaklaşmıştır. Şairane, romantik memleketçilik birden sefaletin, içe kapanıklığın simgesi Anadolu'ya dönüşmüştür. Görkemli tarihi yapıların arasında bir başka dünyadan atılarak gelmişçesine ilgisiz, yoksul, cahil ve yabancı gösterilen bu insanların geleceğe yönelik hiçbir atılımları yoktur. Her ikisinde de kullanılan şablona göre abartılan şematik bir gerçeklik vardır. Aydın ile kendi statik konumunu korumaya çalışan toplum karşılıklı olarak birbirine yabancılaşmıştır. Osmanlı döneminde görülen ikiliğin Cumhuriyet döneminde bir başka biçimde sürmesi yeni bir aşamayı belirtmez. Bu tür bir çerçeve içinde her iki dönemin romanlarında da tarihsel bir gerçeklikten söz edilemez. Kendi içinde değişmeye kapalı olarak görülen ancak bozulan toplum düzeni ancak gönüllü bir teslimiyet ve tevekkülle kendini sürdürecektir veya dışarıdan gelecek bir müdahale ile açmazdan çıkabilecektir. Ancak dıştan belirlenen kurtarma, kurtarılma edebiyatı kişisel düzeyden çıkıp toplumsallaştırılsa da şairane, romantik, bir kahramanlık anlayışının dışına çıkmaz. Türk romanının Osmanlı'nın yıkılması ve yeni Türkiye'nin kuruluşuna, milli mücadeleye bakışı oryantal anlayışın bir uzantısı biçimindedir. Ankara ile Anadolu arasındaki ilişkiler birbirine yabancılaşmıştır. Geçmişte Tanzimat aydını ile toplum arasında görülen ikilik, Kemalist-kadrolar ile toplum arasındaki ayırım ve çatışma halini almıştır.

Türk edebiyatı ve romanında Batı seçiminiz temelde tartışılmış değildir. Oryantalist bakış açısının gözde konusu olan İstanbul yerine yeni dönemde köy gözde konu olmuştur. Burada köy, köylülük toplumsal bir konu ve gerçeklik, çözülmesi gereken bir problem olarak değil yönetici-aydınların köye bakış açısını vermek için gündemdedir. Geçmişte İslamiyet'e yüklenen olumsuzluklar bu sefer geleneksel köy yaşantısına yüklenmiştir. Bu açıdan en çok öne çıkan Yakup Kadri'nin *Yaban* romanıdır. *Yaban* romanı oryantalist anlayışın değişimi ve yeni dayanaklarını ortaya koyması açısından dönüm noktasıdır. Yeni dönemde İslamiyet'in yerini değiştirmeye direnen, yeniliklere, yabancı köy, daha geniş bir biçimde Anadolu almıştır. Köy, köylü tarihi gelişmelere ilgisiz, batıl inançlara sahip, cinselliğe düşkün, yoksul ve eğitimsizdir, gerici ilişkilerin merkezidir. Kurtuluş Savaşı romanlarında bütün toplum yüceltmelerine karşılık roman kahramanları Batıcı yeni kadrolardır. Yakup Kadri'nin *Yaban* romanında olduğu gibi Anadolu insanı tarih bilincinden kopuk, ilgisiz, uyusuk bir yığındır. Aydın ile toplum arasında aşılması mümkün olmayan bir uçurum vardır. Aydının dramı bütün özverisi ve kahramanlıklarına karşılık toplumla diyalog geliştirememekten, topluma

yabancılaşımından kaynaklanmaktadır. Bu durumda aydın kendi yapıp ettiklerini sorgulamak yerine toplumu sorgulamış, toplumu oryantalist kalıplarla suçlamıştır. Bu nedenle yeni Batıcılığa siyasi seçimi ve yeni devlet Türk toplum yapısıyla uyuşmaz bulunacaktır. Her yeni girişim bir dizi açmazla ve aydının toplumu suçlamasıyla sonuçlanacaktır. Aydın bu açmazın farkında olmasına rağmen bu açmazı aşmak yolunda bir siyaset ve görüş değişikliği söz konusu olmayacaktır. Sorun Batıcılığa serüveninde değil toplumda aranacak, toplumu küçümsemeye dönüşecektir. Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında sadece halkın, özellikle din adamlarının muhafazakarlığı, devrimlere karşı direnci ve çıkar peşinde koşmaları değil, sonuçta buna karşı mücadele eden ülkücü-Kemalist aydınların devrimlere olan inancının da sarsılması verilir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Panorama* romanında aydınların devrimlere karşı tutumu ve sapmaları artık esas konudur. Türk romanında öncü kadrolar Anadolu'dan yabancı ve uzaktır. Anadolu insanıyla ilişki kuramamaktadır. Tek parti döneminde, köy enstitüleri gibi uygulamalarla köyün içinden çıkan ama köye yabancılaşmış unsurlar aracılığıyla köyü yerinde denetim altına alma çabası öne çıkacaktır. Giderek bu çaba da başarısızlığı uğramış artık devrimler tartışılmaya başlanmıştır.

Türk romanı başlangıçta Batı değer ve kalıplarını aktarmaya koşulmuştur. Ancak Batı ile ortak bir serüvene girince Batı değerleri ve kalıplarının yerli temalarla zenginleştirilmesi gerekmiştir. Bu yeni adaptasyon ve yerlileştirme çabası içinde milli, tarihi roman, köy romanı gibi çeşitli, akımlar ortaya çıkacaktır. Bu çabayı küçümsememek gerekir ama abartmak da gereksizdir. Türk romanın yeni konu ve sorunlara eğilmesi Batı kaynaklı belli görüşleri yerlileştirmekten öteye gitmemiştir. Kemal Tahir yerli-tarihi roman anlayışıyla bu oyunun dışına çıkmıştır. Kemal Tahir'i dönemin diğer yazarlarından ayıran en önemli özelliği sadece Doğu-Batı farklılığı görüşünde kalmamasıdır. II. Dünya Savaşı sonrasında Batı içi farklılıklara verilen öneme rağmen Batı'nın Doğu toplumlarına bakışında bir değişiklik söz konusu değildir. Doğu-Batı farklılığı ve Batı uygarlığının emsalsizliği görüşü bu dönemde biçim değiştirerek savunulmaya devam etmiştir. Türkiye'de Batı içindeki bloklardan ABD önderliğindeki blok ile işbirliği çabası içinde İslamiyet ve Türkçülük Sovyetler Birliği karşıtlığı biçiminde gündeme gelmiştir. Doğu-Batı farklılığı bunalımlar, açmazlar biçiminde ifade edilse de sorunların temeli söz konusu edilmeden toplum özelliklerimiz yeni ilişkilere göre yorumlanarak Batı ile belli bir uzlaşma ve diyalog kurulacaktır. Mahmut Makal'ın (öğretmenliği sırasındaki gözlem ve notlarından oluşan) *Bizim Köy* kitabı bu açıdan önemlidir. Bu kitap ile başlayan eğitim enstitüsü/köy kökenli yazarların açtığı köy romanları çılgını gerçekte köy (toplum) ile ilgili oryantalist klişeleri (yoksulluk, bilgisizlik, cahillik, içe kapalılık, çocuksu duyarlık ve batıl inançlar, ilkelik, çaresizlik) tekrarlayarak aslında Batı yaşam tarzının ve çözümünün üstünlüğünü ve değişimin gereğini vurgulamaktan öteye gitmemiştir. Oryantalist bakış açısının klişelerinin karşısına konulan modern değişim özellikleri de bir başka amacın ve hedefin karikatürleşmiş biçimidir. Şehir romanları ile köy romanları arasında böyle bir ilişki vardır. Mahmut Makal'ın İstanbul'da dolaştırılmasının gazetelerce merakla takip edilmesi ve aktarılması da bu nedendir. Köyün kendi "*doğal düzeni*" içinde hayatını sürdürmesi ve "*yaban*"lığı artık tartışmalıdır. Böylece Türk toplum ve tarihinin özellikleri, geleneksel toplum özellikleri ile Batıcılığınla girişimi birbiriyle bütünleşme söz konusu olmadan ama zayıf karşıtlık gösteren bir biçimde uzlaştırılmaya çalışılmıştır. "*Memleketin kalkınması*" köyden başlayacaktır. Oryantalizm sözcüğünün kullanılmasının yasaklandığı ve bu anlayışın bütün dünyada resmi olarak mahkum edildiği bu dönemde oryantalist yerine modernizm kuramları ve açıklamalar geçerli hale getirilmiştir. Talip Apaydın (*Sarı Traktör*), Fakir Baykurt (*Yılanların Öcü*), Yaşar Kemal'in (*İnce Memed*) romanlarında artık esas mesele toplum içi çekişmeler, geleneksel ilişkilerin çözülmesi ve toplumsal değişimdir. Gerçekte köye bakış (yabanlık, sefalet, ilkelik, tarihi değişmeye direnç) değişmiş değildir, ama artık bu özellikler değişimin gerekçesi olarak görülmektedir. Köy-şehir ikiliği ortak sorun ve

çözüm çerçevesinde (modernleşme) kültürel bir bütünlük içinde ifade edilecektir. Orhan Kemal'in romanlarına (*Murtaza, Bereketli Topraklar Üzerinde, Hanımın Çitliği, Vukuat Var*) duyulan ilgi ve başarısı da bu nedenledir. Geçmişte, yeni devletin kuruluşu sonrasında köy ilgi konusudur ama köy ile şehir arasında birbirinin amaçları ve durumlarıyla ilgili bir bağlantı, bütünlük kurma çabası yoktur. Tam tersine birbirine kuşku ile bakan iki ayrı kesimdir. Romantik ve yapay memleketçilik anlayışı aydınların Anadolu'yla bir bağ kurma çabasının ötesine gitmemiştir. Ancak artık sadece yönetici kesimlerin değil toplumun da Batı dünya egemenlik ilişkilerine katılması amaçlandığı için bütünsel bir değişim ve sorunların ortak çözümünden söz edilmek durumunda kalınmıştır. Yeni dönemde ortaya çıkan toplumsal değişimle yaşanan gelişmeleri anlatan romanlar toplumcu gerçekçi edebiyatımızın ilk örnekleridir. Romanlarının konusu toplum hayatımızdan, köyde yaşanan değişimler, yoksulluk, sınıfsal ilişkiler, şehirlerin kenar mahallelerinde yaşanan olaylardır. Toplumsal gerçeğe bu yaklaşımın hikaye edilişi aşk ve bunalım ile birliktedir. Bu tutku ve bunalımın muhafazakar olarak tanımlanan romancılar tarafından ele alınışı ve değerlendirmesi farklıdır. Sözcüleri *Fatih ve Harbiye*'de konu edilen yoksulluk değil Doğu ve Batı değerleri ve yaşam tarzı arasındaki çatışmadır. Bu dönemde ortaya çıkan siyaset değişikliği belli şehirlerle ve yönetici kesimlerle sınırlı değildir. Yeni siyasete toplumu da katma çabası nedeniyle Kemalizme karşı mesafeli bir tavır vardır. 27 Mayıs sonrasında edebiyatın gündeme getirdiği yeni konular, toplumsal olaylar ("*27 Mayıs gerçekliği*"), artık sosyal bilimlerin, siyasi partilerin temel konusu olmuş, düşünce akımı haline gelmiştir. Modernleşmenin çeşitli biçimleri her yönüyle tartışılmakta ve ayrımlar bu temelde ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de Batıcılışmanın toplumu da kapsatacak biçimde genişlediği dönemde artık Doğu-Batı farklılığı ve karşıtlığı yerine toplum içi çelişmeler ve çatışmalarla ilgili kalıplar geçirilmiştir. Ancak Batı şema ve kalıplarına göre tanımlanan dayatmacı modernleşme yönünde bütünsel değişim isteği yanında yenileşmenin dinsel ve kültürel gelenekleri koruyarak mümkün olduğunu savunan bir kesim daha vardır. Yeni dönemde Batı ile ilişkilerimizde uyumsuz görülen ve Batı ile aramızda farklılıkları oluşturan alanlar yanında uyumlu görülen ve yerleştirilen özelliklerimiz öne çıkarılacaktır. Bunun sonucunda geleneklere saygı adıyla gerçekte toplumun geleneksizleştirilecek, gelenek Batı egemenlik ilişkilerinin bir uzantısı haline getirilecektir. Bu nedenle oryantalizm yanında garbiyatçılığın söylemlerinden de faydalanılacaktır. Modernizmin, demokrasi ve gelişmişliğin sadece Batı'ya ait olmadığı, Doğu toplumlarının kendi tarihlerinde bunun örneklerinin görüldüğü söylenerek Batı değerlerine ve kalıplarına bağlanılacaktır. Ancak Batı ile aramızdaki farklılık devam ettiği için bu farklılığı belirtecek biçimde Batı'nın toplumsal olarak çöktüğü, maneviyatsızlık nedeniyle bireyselliğin ve kişisel çıkarların arttığı, buna karşılık İslamiyet ile ilişkili görülen bilgi, bilgelik ve sabır gibi özelliklerimiz nedeniyle Batı'nın düştüğü açmazları paylaşmadığımız belirtilecektir. Oryantalizmin bildik "*derviş*" kalıbı çokbilmiş, mistik, Batıcı yerli-aydına uyarlanmıştır. Bu bir anlamda farklılıkları reddetmeden birlikteliğini savunan bir sentez önerisidir. Doğu insanının şefkat ve sevgisi ile Batı insanının akıl ve mantığı, hesapçılığı diğer tarafın eksikliği olarak görülmekte, bunların birbirlerini tamamlaması sentezdir. Batı dünya egemenliği ve üstünlüğü temelinde bir sentez veya şimdiki deyişle "*diyalog*" sonuçta dengesiz bir ilişkinin doğallaştırılmasıdır. Yeni dönemde de toplum özelliklerimiz oryantalize edilirken, sentez adı altında Batı üstünlüğünü paylaşmadan farklılığımız kendimize yönelik "*iç diyaloglarla*" savunulmaya devam edilmiştir. Aslında Ahmet Mithat Efendi'nin *Felatun Bey ve Rakım Efendi* romanında getirdiği kalıp sonraki dönemlerde de tekrarlanmıştır. Müsrif, gösterişe düşkün, alafrağa yaşam tarzına hayran, tembel, züppe Felatun Bey'e karşılık Rakım Efendi çalışkandır, tutumludur, bilinçlidir, dürüst ve hesaplıdır, kusursuz Fransızca konuşur ve alafrağa yaşamın da inceliklerini bilir, ama İslam kültürüne de vakıftır, derin ve eğitilidir, Doğu ve Batı

kültürlerinin adeta ideal bir bileşiminin temsilcisidir. Biri başladığı yer açısından avantajlı durumda olmasına karşın giderek etkisiz kalırken diğeri edilgen olmasına karşın öne çıkar. Bu anlayışın romanlara yansması sadece belli bir dönemle sınırlı da değildir. Maddi kültür ve manevi kültür ayrımı ve sentezi bu nedenle yeni dönemde de gözde konu olacaktır. Doğu-Batı farklılığını ruhsal düzeyde temellendirme anlayışını Peyami Sefa ve A. Hamdi Tanpınar romanlarında göstermek mümkündür. Peyami Sefa ve A. Hamdi Tanpınar'ın romanlarında İslamiyet ile kapitalist, modern Batı uygarlığı karşı karşıya getirilmiştir. Aslında burada Batı uygarlığının üstünlüğü ve farklılığından vazgeçilmiş değildir. Değişime karşı tepki iç dünyaya bağlı kalınarak ifade edilmiştir. Tanzimat aydını veya Kemalist aydın kadrolar aşırı Batıcı görülerek, bunun yerine “yerli-Batıcı-Aydın” tipi konulmuştur. Romanlarda Batı dünya egemenliği değil aşırı-Batıcı aydının gündelik yaşam düzeyinde biçimciliği, çıkarıcılığı, bireyselliği tartışma konusu yapılmış, İslamiyet'in mistik yorumu yerli-Batıcı aydının dayanağı yapılmıştır. Peyami Sefa'nın *Fatih ve Harbiye*, *Yalnızız* romanlarında, A. Hamdi Tanpınar'ın *Huzur* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanlarında veya bunlardan önce yazılmış olan Halide Edip Adıvar'ın *Sinekli Bakkal* romanında Doğu-Batı farklılığı ve toplumsal kimliğin derinliği tarih ve toplum dışında mistik, psikolojik özelliklerle temellendirir. Bu tavır Türk filmlerinin klişelerinden biri olan “*bedenime sahip olabilirsin, ama ruhuma asla!*” teslimiyetçiğine benzemektedir.

Toplumcu gerçekçi edebiyatın toplumsal değişme ve ilerleme anlayışının karşısına toplumsal değişim ile birlikte ortaya çıkan Doğu ve Batı değerlerinin çatışması konulmuştur. Ancak bu çatışma ahlaki, psikolojik bir sorun olarak ele alınmıştır. Batı uygarlığına ait olan değerler para, maddi başarı ve hazza dayanan bir ahlak anlayışı olarak konulurken, Doğulu tiplerin savunduğu değerler “*Türk-İslam*” uygarlığını temsil ettiği belirtilen manevi değerler, dine dayalı mistik bir ahlak anlayışının ötesine gitmez. Batılı ve Doğulu tipler temsil ettiği uygarlığın değerleri ile karikatürleşmiş, karton kahramanlara dönmüştür. Kaba bir idealist anlayışla beden ile madde ve ruh ile inançlar arasında bir karşıtlık kurularak bunlar Doğulu ve Batılı olarak çatıştırılmıştır. Bu tür romanlarda çelişki ve çatışma, gerilim toplumsal değişme ile birlikte bu değerler arasında bocalayan ve bunalan, bir iç çatışmaya giren huzursuz roman kahramanları aracılığıyla verilmektedir. Peyami Sefa'nın *Bir Tereddüdün Romanı* ve *Yalnızız* romanlarında kaba bir felsefi temele oturtulmaya çalışılan bu iç çatışma ve huzursuzluk, *Fatih ve Harbiye* romanında simgesel bir temsil gücüne de ulaşır. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'nda roman kahramanı meteryalist ve pozitivist görüşlerinde şüpheye düşen roman kahramanı bu şüphe ve tereddüt içinde bocalamasından inançlarıyla kurtularak huzura kavuşur. Bu ele alış biçimine göre Doğu ile Batı arasındaki çatışma Batı geleneksel düşüncesinde ortaya çıkan biçim ile madde, idealizm ile meteryalizm ikiliği temelinde ele alınmıştır. Batı idealist dünya görüşü çerçevesinde bir iç çatışma biçiminde verilmesiyle oryantalist bakış açısı içselleştirilmiştir. Bu romanlarda ortaya çıkan iç huzursuzluk ve çatışma bir kimlik bunalımını ve kararsızlığının ifadesidir. Bu açıdan Tanzimat dönemi romanlarının bir uzantısı biçimindedir. Ancak artık kararsızlık ve bocalama yönetici kadrolar ve aydınlarla sınırlı değildir toplumsal düzeydedir. Sonuçta gelinen yer Batı ile uyumlu “*Türk İslam Sentezi*”dir. 1960 sonrasında solda yeni tartışmalar ve solun Osmanlı ilgisine karşılık olarak sağda ABD ile ilişkili olarak Osmanlılık yerine getirilen “*Türk-İslam sentezi*” anlayışının temelinde bu değerlendirmeler bulunmaktadır. Bu anlayış anti-sosyalizm veya marxizm karşıtlığı biçiminde gelişmiştir. 1980 sonrası Batı sosyalizminin çökmesi sonrasında bu görüş daha çok serpilip gelişme imkanı bulmuştur. Giderek bütün farklı görüş ve siyaset arayışlarının önü kapandığı için vurgu “*Türk-İslam sentezi*” olmaktan da çıkarak Batıcılık-Amerikancılık biçiminde tek bir görüşe dönüşmüştür. Bu durumda artık aydınlar için yeni bir arayış söz konusu olmadan Batı değerlerini paylaşarak bunalımdan veya inanç yoluyla bu çözümsüzlük içinde iç huzur bulmalarından başka bir yol kalmamıştır.

Batı'ya karşı ruhsal/metafizik özellikleri bir üstünlük gibi gösterme anlayışı geleneksel özelliklere yeni bir derinlik kazandırmamış, tam tersine dünya görüşü/toplum kimliği mihenk noktasını kaybederek sığlaşmıştır. Bu romanlarda İslamiyet, Türk toplum özellikleri Batı'ya karşı bir kimlik ifadesi olmaktan çıkarak metafizik, ruhsal alanın veya toplumsal psikolojinin bir unsuru haline getirilmiştir. Bu edebiyatçılar Osmanlı'ya değil, Osmanlı'nın dışında kalan marj-dışı kesimlerin savunuculuğu temelinde, mistik dini tekke edebiyatına bağlanmışlardır. Cumhuriyet'in kuruluşu sonrasında Osmanlı dışında bir temel arayışı içinde milli kültürün temeli olarak folkloru seçen resmi görüş ile bu görüş arasında bir fark yoktur. Her ikisi de Osmanlı dışında bir dayanak arayışı içindedir. Böylece yeni dönemde resmi görüşün yeniden yorumlanmasıyla Batı ile savaş ve karşıtlık yerine uzlaşmaya açık olan, sabrı, tevekkülü, katlanma ve boyun eğmeyi yücelten mistik İslamiyet anlayışıyla Batı üstünlüğü temelinde uzlaşmaya dayalı sentezden, karşılıklı diyalogdan söz etmek mümkün hale gelecektir. Toplum ve tarihimizin marjinalleştirilmesiyle Batı ile karşıtlık yerine Batı değerleri temel norm haline gelecektir. Türkiye'nin toplumlararası ilişkiler içinde kendi toplum ve tarihiyle ters işlere girmesiyle toplum tarihimizin işlevsizleştirilmesi ve Batı değerlerinin yaygınlaşması birliktedir. Toplum özelliklerinin sığlaşması ve daralmasıyla çoğulculuk ve farklılaşmanın savunusu aynı zamanda ortaya çıkmıştır. Batı'da aynı dönemde farklılığın, yerelliğin zenginlik olduğunu belirtilirken Doğu toplumları üzerindeki egemenliğini ve etkinliğini artırmıştır. Toplumsal gerçeğin belirsizleşmesi, işlevsizleşmesi Batı'ya karşı direnç noktalarını aşındırmış ve giderek etkisizleştirmiştir. Doğu-Batı sentezi görüşünden dünya egemenlik ilişkilerinde ağırlık kazanmamız, yeni bir ortaklık ve paylaşım önerisi ortaya çıkmış değildir. İktidardan bağımsız olarak sentez adı altında Doğu-Batı, eski-yeni, ileri-geri gibi farklılıklar ortadan kalkarken, ortaya yeni bir kimlik belirtisi ortaya çıkmamıştır. Çeşitli kimlik belirtisi özellikler muğlaklaşmış etkisizleşmiştir, Doğu-Batı, eski-yeni, ileri-geri karşıtlıkları bulanıklaşırken, artık soygun, sömürü gibi kavramlar tartışmasız kendiliğinden benimsenir bir hale gelmiştir.

Yerel, geleneksel özelliklerimizin Batı ile ilişkilendirilmesi ve Batı egemen formlarının içine uyarlanması toplumsal değişmeye neden olmuştur ama bu değişimin ileriye doğru, sorunlarımızı aşma yönünde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu ilişkinin yerel özelliklerimizi evrenselleştirmekle veya evrenselliğe katkı sağlamakla ilgisi yoktur. Bu, oryantalist bakış açısının modernleşme çerçevesinde içselleşmesidir. Bu dönemin köy romanlarında bu açıkça görülmektedir. Köye, Anadolu insanına Batı toplum şemaları içinde ve Batı insanının gözüyle bakmıştır. Toplum ve tarihimizin Batı'ya bağlanması etkisiz, sıradan insanların sorunlarının Türk romanında ağırlık kazanması biçiminde olmuştur. Kıyıda, kenarda kalmış insanları idealize ederek romana sokan Orhan Kemal'in roman kahramanları modernleşme serüveni içinde, Batılı olmaya özenerek dram yaşarlar. Türk romanına artık sıradan insanların çıkışsız bunalımları girmiştir. Bu bunalım içinde roman kahramanlar özlerini, kimliklerini yitirse de yine temiz gösterilirler. Olumsuz görünen özellikler değişimin bir unsuru olarak sonuçta olumlanır. Köyün sorunlarının toplumsallaşması ve şehir romanlarının konularıyla bütünleşmesine rağmen toplumsal gerçeklik üzerinde etkili olmak mümkün değildir. Köy romanlarının kahramanlarının yerini alan şehir romanlarının kahramanları da Batı şemalarına uygun özellikler taşıyarak giderek yerlerini marjinal konulara/tiplere bırakacaktır. Köy ile şehri modernleşme anlayışı çerçevesinde bütünleştirme çabası karşılıklı yabancılaşmayı aşmak yerine tıkanmış yaşamlarında bireysel çıkış arayan "sıradan insanların" hikayesi haline almış ve giderek (Doğulu anlamda tüm toplumun yabancılaşması, devlet ile toplum ayrımı yerine) modern anlamda kişisel bir yabancılaşmaya dönüşmüştür. Orhan Kemal'in "*Küçük Adam'ın Romanı*" dizisinin birinci kitabı olan *Baba Evi* ile diğer romanları arasında çok büyük fark yoktur. Orhan Kemal'in roman kahramanlarındaki "sıradan insanlar" arasındaki iletişimsizliğin sonuçları Yusuf Atılgan'ın yeni edebiyatın öncü romanı olarak değerlendirilen *Anayurt*

Oteli'nde somutlaşmıştır. Artık sıradan insan sadece topluma ve çevresine değil bireysel düzeyde kendine de yabancılaşmış modern ötesi marjinal insanlara dönüşmüştür. “*Ne ölü, ne sağ*” bir yaşamın kahramanı olarak tanımlanan Zebercet'in kişisel çıkışsızlığını, takıntılarla sürüklenen yaşamını ve yabancılaşmış kimliğini Anayurt Oteli ve bulunduğu kasaba da paylaşır. Sonuçta ortaya kimlik belirtmeyen, sinmiş, dışlanmış, her türlü yabancılaşmayı ve teslimiyeti gönüllü olarak benimsemiş bir toplum yapısı ortaya çıkar. Bu “*yeni insan*” da gerçekte kendi statik konumunu değiştirmeye kalkışmayan, kendine ve çevresine karşı yabancılaşmış oryantalist Doğu insanı kalıbının bir başka düzeyde yeniden üretilmesidir. Yeni dönemde ortaya çıkan marjinal kahramanlar Batı yaşam tarzının temsilcileri olmalarına rağmen toplumun dramını tanıtmaya, tartışma eğilimi taşımazlar. Bunun ötesinde geçmişte Tanzimat romanının aşırı Batıcılığa marjinal tipleri eleştiri konusu olurken artık marjinalleşme genel bir eğilim olarak olumlanır. Bu eğilim Batı romanının ve düşüncesinin günümüzde geldiği yerin Türkiye’de yansımalarıdır. Batı sözünü tüketmiştir. Ne kendisi için nede başka toplumlar için bir çıkış yolu görmemektedir. Hiçbir insani özü ve toplumsal gereği savunmamaktadır. Giderek her türlü insani özü ve çıkışı reddederek romanın kendisine karşıt bir değişme içine girmiştir. Kemal Tahir'in bir Türk romancısı olarak önemi, toplumun tarih içinde değişmeyen geleceği kuracak güç ve potansiyelini araması, roman kahramanlarının toplumun dramını paylaşarak buradan bir çıkış araması onu diğer romancılardan ve roman anlayışından ayırmaktadır. Kemal Tahir Batı-merkezli toplumsal değişme ve toplumsal gerçekçilik anlayışını toplum tarihimize ilişki kurarak tartışma konusu yapmıştır.

Kemal Tahir Tavrı: Oryantalizme Karşı Çıkış ve Batılaşmayı Aşmak

Batı XIX. yüzyıldan ele geçirmiş üstünlüğe dayalı olarak geleneksel Doğu toplumlarına yöneldiğinde kendi farklılığını belirtecek biçimde bir yandan büyü, mistik, geleneksel bir Doğu kimliği tanımlamış, diğer yandan bize yakıştırdığı bu özelliklere belli eleştiriler yöneltmiştir. Türk toplum düşüncesi ve edebiyatı Batı'nın ortaya koyduğu bu ikili çerçevenin dışına çıkmamıştır. Bu durumda en başta Doğu adına kendi adımıza söz söyleme hakkımız elimizden ele alındığı gibi Batı eleştirileri de doğal kabul edilmiştir. Oryantalist bakış açısına göre Doğu dışı kapalı, tarihi gelişme ve sıçrama yapacak dinamizmden yoksun, durgun bir toplum yapısına sahiptir. Doğu toplumlarının durgunluğu ile genel kölelik ve despotik toplum düzeni üç temel özelliği olmaktadır. Bu durumda kendi düzenine yabancılaşmış, genel köleliğe yatkın Doğu için Batı'ya teslimiyet ya da Batı'nın gönüllü egemenliğine girmek doğal olmaktadır. Toplumsal düzeyde olduğu gibi bireysel düzeyde de bir çıkış yoktur. Sanat ve edebiyat da bu temel bakış açısına göre belli özellikler kazanmıştır. Batıcılığa dönemi Türk romanı kişisel düzeyde bütün pırıltılarına karşın bu temel bakış açısını aşamamıştır. Aydınımız ve toplumumuz için Batıcılığa yabancılaşması doğal bir yol olarak görülmüş, kendi toplum ve tarih gerçeklerimizden uzaklaşırken tercüme ve adaptasyon yolu ile belli bir kimlik kazanmamız kolay gibi görünmüştür. Bu yanılgının uzun sürmesi, yenilenmek adına değişik dönemlerde değişik akımlar biçiminde aktarmacılık yapılması belli bir birikimin ve çeşitli deneyimlerimizin de ortaya çıkmasına izin vermiştir. Bu kısır döngüden ancak farklı bir yöntem anlayışıyla çıkılabileceğini ilk fark eden Kemal Tahir'dir.

Oryantalizm ve oryantalist eleştirileri en başta tarihi gelişme ve değişme olabileceği, belli toplumların veya toplum güçlerinin bu değişimde belli roller üstleneceği anlayışına karşı çıkmaktadır. Bunun Batı için elbet belli bir anlamı vardır. Gerçekliğin, Doğu'nun ve Batı'nın bilinmeyeceği ve değişmeyeceği görüşünden Batı ancak memnun olabilir. Oryantalizm eleştirilerinin Batı'da bu kadar benimsenmesinin nedeni de budur. Buna karşılık bu görüşün bizdeki karşılığı yeni arayışlardan vazgeçerek, her tür gerçeklikten kaçarak ve gerçeklikten kuşku duyarak mevcut dünya egemenliğine özentisi bir bunalımla

katlanmaktan başka bir şey değildir. Kemal Tahir bu oyuna çok öncesinden karşı çıkmış, bu tavrı sorgulamıştır. Bunalan insanın kendi toplumsal ve tarihi gerçeğine yaklaşarak bir çıkış yolu bulabileceğini anlatmıştır. Oryantalizm veya oryantalizm eleştirilerinin hayali olarak tanıttığı toplum ve tarihi gerçeklerden ve değerlerden vazgeçmek yerine bu gerçekleri yerli yerine oturtmak ve günümüz sorunlarını aşacak biçimde geliştirmek sadece bizim değil bütün insanlığın hakkıdır. Bu, sadece yanlış tavra karşı çıkmakla değil, bu tavrı hesaplamakla mümkündür.

Kemal Tahir'in gündeme getirdiği konular sadece Türkiye ile sınırlı değildir. Türkiye'nin sorunlarının çözümünü çağının temel sorunları içinde ele almıştır. Açmaz içinde debelenme sadece bizim için geçerli değildir. Batı insanı da açmaz içindedir. Bizim açımızdan bu açmazın içinde kalmaktan hiçbir çıkarımız yoktur. Buna karşılık Batı insanı sömürü ve soyguna ortak olmanın, pay almanın getirdiği açmaz içinde kısırlanmış ve insanlık koşullarından uzaklaşmış bir haldedir. Bütün parlak görüntüye rağmen böyledir. Batı toplumu tarihsel oluşumu sırasında Doğu ile ilişkili olarak kendini kurtarıcı ilerici, özgün görüşlere ulaşmıştır ancak günümüzde yeni bir çözüm önerisi yoktur. Bunda Batı dayatmaları nedeniyle Doğu'nun içine düştüğü açmaz ve yıkımda önemli bir rol oynamaktadır. Batı insanının bunaltısı dünya uygarlık önderliğini yitirmesinin bir göstergesidir. Batı'da artık ilerici yeni bir çözüm öngörülmediği için kurtuluşu marj-dışı davranışlarda ummaktadır. Batı'nın hangi etkiler altında hareket ettiği bilinmeyen her türlü marj-dışı topluluklardan mevcut düzenini sürdürmek için yardım beklemesi nasıl umutsuz ve belirsiz bir yerde debelendiğinin açıkça ilanıdır. Batı çözümü Batı insanının açmazını ve dramını oluşturmaktadır. Batı insanı Batı saldırganlık ve kıyımına karşı çıkmaktansa insanlıktan çıkmayı yeğlemiştir. Bunalması, umutsuzluğu, gerçeklikten kaçması veya gerçekten kuşku duyması bu nedenledir. Artık sanat ve edebiyat insani amaçlardan kopuk, bilinçdışı, rastgele, düzensiz duygular dizisi halinde Batı insanını oyalamaktan, bunalmaktan haz duymasından başka bir amaç taşımamaktadır. Verili durumdan bir kaçış ve rahatsızlık vardır ama bu yeni bir çıkış yolu aramak biçiminde değildir. Daha çok bireysellik, daha çok tüketilen biçimler ve daha çok yüzeysellik için derinliği mistik, marj-dışı yönelişlerde aramaktadır. Türkiye'de tercüme kültürden gelmiş aydında Batı'nın bu bunalım ve açmazını yerileştirerek paylaşmaktadır. Kemal Tahir ise bir başka yolu izlemiş, Batı açmazlarını ve değerlerini paylaşmak yerine sorunun temelini, Batı çözümünün geçersizliğini tartışma konusu yapmıştır. Kemal Tahir Türk toplumunun tarih boyunca taşıdığı insancıl birikimi, geleceğini kurtaracak cevherini bulma çabasıdır. Batılaşmaya karşı çıkışı dünyada yapılacak daha ileri, daha geniş çözümleri savunmasındandır, bu nedenle Batı'ya özenerek bunalmaya ve her türlü yabancılaşmaya karşı çıkmıştır. Kemal Tahir iyimserdir, Türk toplumunu önü açık bir kaç toplumdan biri olarak görmekte, her türden sanatçılar için geniş alanlar olduğunu düşünmektedir. Dünya sömürü düzeniyle boğuşmamış, yararlanmış Batı aydınının duyduğu suçluluk, önünü kesinlikle tıkalı görmekten duyduğu bunaltı bizim aydınımız için özentidir, uydurmadır, hatta aktarma ve yapaylığı nedeniyle ancak gülünçtür.

Batılaşma dönemi Türk edebiyatı Batı merkezli bir toplumsal değişme ve toplumsal gerçekçilik anlayışına sahiptir. Kemal Tahir'e göre dünyada ve bizde küçük insanların bunaltıları doğaldır ama ayrı temellere dayanan toplumların küçük insanların bunaltıları başka başkadır. *"Batının küçük adamı şartların artık değiştiğine akıl erdiremediği için, ya da akıl erdirmek istemediği için... kendinden daha aşağı gördüğü çalışan kitlelere karışacağından korktuğu için bunaltılır... Hikaye yazarlarımızın önemli bir bölümü bu Batılı küçük adamın bulantısını 'olduğu gibi alabiliriz' sanmışlar, işin içyüzünü bilemedikleri için anlamsız bir cıvıklığa düşmüşlerdir... Batılı küçük adamın İkinci Dünya Savaşından sonra tutan bir ikinci bunalımı daha vardır ki birinciden daha pis, daha rezildir. Bu bunalım.. faşizme, bu küçük sefilin korkudan, biraz da yatkınlığından taraftar kesilmesi suçluluğudur.... Bu hak edilmiş acıyı saf okurlara onurlu insan bunalımı gibi*

yutturmaya çabalayan Batılı yazarların utanmazlığı da bizim bilgisiz hikâye yazarlarımızca kopya edilmek istenmiştir. Bu bunaltı bizde temelsiz kaldığı için okurlar sulu sepken ağıtlardan hiçbir şey anlayamamışlardır.”⁶ Kemal Tahir Batıcılıklaşmayla birlikte sanat ve edebiyatımızın tarihi inkâr etmesine karşı çıkmış, tarihsiz toplumların dünya sanatına katkı yapamayacağını, yüz, yüzeli yıllık tarihle veya uydurma tarihle sanat yapılamayacağını belirtmiştir.

Batı'nın Doğu'ya temel bakış açısı temelde değişmemiştir. Batı'da ortaya çıkan değişik açıklamalar ile Türkiye'nin Batıcılıktan bu yana önüne konulan çeşitli akımlar farklı sonuçlar vermiştir. Batı bu görüşlerden faydalandığı halde Türkiye'de toplum sorunlarımız ve çıkarlarımız Batı'ya benzemediğinden bu görüşlerden faydalanmamız mümkün olmamıştır. Bu görüşlerin belki tek yararı Batıcılıklaşma çabamızda ve sorunları çözmemizde işe yarar olmadığını görmemiz olmuştur. Kemal Tahir “*Batı çıkmazı*” saptamasından yola çıkarak bu açmazdan çıkış yollarını tartışmıştır. Bu anlamda Kemal Tahir'in çabasını son dönemde ortaya çıkan “*oryantalizm eleştirisi*”yle karıştırmamak gerekir. 1970'lerin sonunda ortaya çıkan “*oryantalizm eleştirisi*” Doğu'nun yeni arayışlarını boşa çıkarmak için gündeme getirilmiştir.⁷ Bu dönemde 1960'ların arayışları Batı sosyalizminin yanlışlıklarını paylaşarak bir çıkmaza girmiştir. Edward W. Said'in “*Oryantalizm*” kitabı 1978'de yayınlanmış ve çok kısa bir süre sonra Türkçeye (ve diğer Doğu dillerine) çevrilmiştir. Bu kitap “*Batı eleştirisi*” gibi okunmuş, “*oryantalizm, emperyalizmin keşif kolu*” olarak görülmüş ama giderek çarpık, yanlış, tarihsiz bir Doğu ve Batı savunusuyla “*Doğu-Batı çatışması*” görüşünü inkâr eden bir kitap haline gelmiştir. Zaten ipliği açığa çıkmış, savunulamayan oryantallizmin bu dönemde eleştirisi çok önemli değildir. Önemli olan bu eleştirilerden ne sonuç çıkarıldığıdır. Oryantalizm ve E. Said kaynaklı oryantallizm eleştirilerinin ortak yönü her ikisinin de bize Doğu'nun toplumsal ve tarihi gerçekliği olmadığını, Doğu'nun (dolayısıyla Batı'nın da) “*hayali*” olduğunu öğretmeleridir. Doğu/oryantalizm eleştirileri de sonuçta tersinden (oryantalizm gibi) Doğu ve dolayısıyla Batı'nın hayali olduğunu söylemekten öteye gitmemektedir. Diğer bir deyişle eleştiri görünümünü altında oryantallizmin kalıplarını yeniden içi boş bir ideoloji haline getirmektedir. Bu, bir anlamda oryantallizm eleştirisi altında gerçeklikten uzak yeni bir oryantallizm söylemi oluşturmaktan başka bir şey değildir. Bu durumda Doğu ve Batı gerçekliği sadece metinler arası boş bir konuşma ve üretim olmaktadır. Bu nedenle temsiller, imgeler, dekorlar, metinler iktidar ile ilişkilendirilse bile bu iktidar ve egemenliğin eleştirisi yeni bir oluşuma ve değişime yol açmaz. Doğu'nun yanlış, gerçeklikten uzak hayali temsiline eleştirisinden yola çıkılarak gerçekliğin bilinmeyeceği veya gerçekliğin olmadığı görüşü ortaya konulur.⁸ Açıklama içermeyen “*Doğu Doğu'dur, Batı Batı'dır*” sözü “*Doğu'da yoktur, Batı'da yoktur*”, “*yalan dünya*” “*her şey boştur*” idealizmine ve kaytarmacılığına kolayca dönüşmektedir.

Batılılaşma dönemi Türk edebiyatı ve romanın çeşitli eğilim ve dönemlerine karşılık kendi içinde bir süreklilik ve bütünlük taşımıştır. Bu edebiyatın içinde Tanzimat edebiyatından milli edebiyata, cumhuriyet edebiyatından köy ve şehir romanlarına kadar çeşitli eğilimler

⁶ Kemal Tahir, “Türk Hikayeciliği Üzerine Bir Soruşturma”, Hazırlayan: Hayati Asilyazıcı, *Akşam*, 6 Ağustos 1969.

⁷ Oryantalist terimi 1973'te Paris'te yapılan “29. Uluslararası Oryantalistler Kongresi”nde resmen kaldırılmıştır. Bunun yerine “*Kuzey Afrika ve Asya Konulu Uluslararası Beşerî Bilimler Kongresi*” ismi konulmuştur. Sosyal bilimlerin oryantallistleşmesinin ön tarihi budur. E. Said'in kitabı bu yeni anlayışın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.

⁸ E. Said'in *Oryantalizm* kitabı postmodern anlayışın yaygınlaşmasında önemli bir rol oynamıştır, postmodern kültür teorilerinin temel kaynaklarından biridir. Türkiye'de kendilerini muhafazakar olarak tanımlayan kesimlerin baş ucu kitabıdır. Muhafazakar-İslamcı kesim aydınları bu kitap aracılığıyla kendi tarihi, siyasi birikimlerinden vazgeçerek yeni bir mecraya girmişlerdir. Bunu Kemal Tahir'e bakış açılarındaki değişiklikte de görmek mümkündür. Yine, Kemal Tahir ile Baykan Sezer arasındaki ilişkinin gözden uzak tutulmasının da bir nedeni budur.

ve biçimler söz konusu olmasına rağmen kendi içinde birbiriyle ilişkili ve bütünlük taşır. Ancak Batıcılışma dönemi Türk romanı kendi içinde bir süreklilik ve bütünlük sağlamasına rağmen Türk toplum tarihiyle ilişkili aşınmaz bir öz ve ortak bir gerçeklik ve duyarlık oluşturamamıştır. Biçimde de bu geçerlidir. Bu edebiyat/roman anlayışı Batı duyarlığı ve kalıplarını düşünce hayatımıza sokmasına ve Osmanlı geçmişinin gözden düşmesini sağlamasına rağmen başarısı ve geçerliliği tartışmalıdır. Çelişki ve çatışmalar bundandır. Batıcılışma dönemi edebiyatı geleneksel Osmanlı edebiyatının ortadan kalkmasını neden olmuş, onun yerine folklor derinliğinde bir milliyetçiliği veya mistik tekke edebiyatını koymuştur. Batı merkezci bir üstünlük anlayışı içinde bu özellikler marjinal olmaktan ileri gitmemiştir. Kemal Tahir, belli bir dönemde ortaya çıkmış Batılı anlamda toplumsal bir gerçeklik anlayışının ürünü olan köy romanı, şehir romanı gibi eğilimlere karşıt yeni bir roman anlayışının temsilcisidir. Kemal Tahir romanlarında Batı-merkezci bu çerçevenin dışına çıkarak Anadolu insanının yapısına ters düşen Batıcılışma serüvenimizi tartışma konusu edecektir. Batıcılışma serüvenimizi bütünsel bir tarih anlayışıyla “*Batı yanılışı*”, “*Batı aldatmacası*” olarak değerlendirmiştir. Kemal Tahir sadece bu saptamada kalmamış bu yanılışın aşılması için geçerli toplumsal gücümüzü ve imkanlarımızı da ortaya koymaya çalışmıştır. Osmanlı’ya olan ilgisi bu nedenledir. Tarihi roman anlayışı geçmişe bir övgü veya geçmişe bir özlem değil toplumun geçmişten günümüze ve geleceğe yapacağı atılımın temellendirmeye yöneliktir. Kemal Tahir romanları arasındaki süreklilik ve bütünlüğü bu oluşturur. Bu yeni bir edebiyat anlayışının ve dünya görüşünün de temeli olmuştur. Geleneksel edebiyatımızda da bütünlüğü oluşturan bu aşınmaz özler, dünyaya ortak bakış duyarlığıdır. Kemal Tahir’in roman anlayışı ve düşüncesi bu geleneğe bağlanarak bu geleneği güncelleştirmiştir. Kemal Tahir için ulusal sanat “*gerçek sanatçı gücüyle, o ulusun, o toplumun tarihini derinden bilmek, özelliklerinin bilincine varmak, bu bilinçle, gelişme yasalarına akıl erdirmek, bu yasaların etkisi altındaki insanın sorunlarını-dramını- dünya insanlığını zenginleştirecek güçte anlatmaya çalışmakla yaratılabilir.*” Bunu eskiye dönmekle, özlemle yapmak mümkün olmayacağı gibi Batı’ya özenmekle de mümkün değildir. “*Böyle bir sanat, ancak Anadolu Türkiye’sinin tarih içinde olgunlaşmış, birikmiş insan özelliklerine dayanarak yapılabilir.*”⁹ Buradan uydurma tarih ile roman yazılmayacağı yanında belgelere dayalı roman yazmanın da mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Her ikisi de gerçeğin ön görünüşüyle yetinmektir.

Roman Batı’da ortaya çıkmış bir sanat dalıdır. Ancak Doğu-Batı ilişkileri dışında ortaya çıkmış değildir. “*Kemal Tahir son çizgiye dek Türk romancısı olarak kalmasına karşın Türkiye’nin geleceğin oluşturulmasında sözü olduğu için dünya çapında bir yazardır. Sözü tükettiği Batı’da eski ustalar çapında bir yazar çıkmazken XX. yüzyılda Türkiye’de Kemal Tahir yetişmiştir.*”¹⁰ Türkiye’nin Batı’nın ve Doğu’nun çaresizliğini paylaşmakta hiçbir çıkarı yoktur. Bu durum geleceğin oluşturulmasında Türkiye’ye söz hakkı vermektedir. Kemal Tahir romanı ve düşüncesi bu tartışma çerçevesinde biçimlenmiştir. Kemal Tahir Batıcılışma dönemi Türk romanı ve düşüncesinde egemen eğilimini oluşturan Batı üstünlüğü ve Doğu-Batı farklılığını mutlaklaştırma anlayışından koparak dünya romanına Anadolu Türk toplum gerçekliğinin zenginliğini katmıştır. Baykan Sezer’in Kemal Tahir’i Dostoyevski kadar önemli, dünya çapında bir romancı olarak tanıması bu nedenledir. Kemal Tahir’in Türkiye’nin sorunları önünde savunduğu görüşler Türk edebiyatı yanında Türk düşüncesi içinde de önem taşımaktadır. Kemal Tahir’in uyarı ve saptamaları günümüz için de geçerlidir. Kemal Tahir Türk toplum sorunlarının Batı çözümü içinde gerçekleştirileceği görüşünün mutlak bir

⁹ Kemal Tahir, *Notlar/ Sanat Edebiyat 2*, (Yay. Haz. C. Yazoğlu), Bağlam Yayınları, İstanbul, 1989, s. 226, 229.

¹⁰ Baykan Sezer, “Kemal Tahir Üzerine”, *Kemal Tahir’in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap10*, (Ed. E. Eğribel, U. Özcan), Kızılelma Yayınları, İstanbul, 2003, s. 23.

doğru gibi savunulduğu bir dönemde “Batılaşma yanılığısı”na, “Batı çıkmazı”na işaret etmiş ve Osmanlı konusu üzerinde durmuştur. Osmanlı sadece günümüz sorunlarının anlaşılması açısından değil sorunlarımızın aşılması yolunda da önemli bir çıkış noktasıdır. Aksi takdirde sorunların içinde debelenmekten başka bir yol kalmamaktadır.

Kemal Tahir’in Batıcılığa eleştirisi bizi Batıcılığa zorlayan eski şartlara dönmek değildir. Tarihte geriye dönmek mümkün olmadığı gibi Batıcılığa öncesini savunma girişimleri de bizi bir başka açmazla itmiş ve hüsrana sonuçlanmıştır. Esas sahip çıkılması gereken Anadolu insanının tarih içinde olgunlaşmış birikmiş insan özelliklerine dayanarak geleceği inşa etmektir. Batıcılığın da bu yönde aşılmasıdır. Anadolu Türk toplumu tarihin en zor döneminde dünya imparatorluklarından birini kurmuş ve bu imparatorluğu yaşatan devlet anlayışını ve devlet koruyucusu kadroları vermiştir. Osmanlı’nın yıkılması açmaz içine itilmiş olması Anadolu insanının tarihsel oluşundaki insanlık gücü birikimini ortadan kaldırmaz. Tarihte geri dönüş yoktur ama tarihte sıçrama ancak tarihsel birikim temelinde mümkündür. Anadolu insanının tarihsel oluş özellikleri ve tarihi mirasının işe yarar yönleri günümüz sorunlarının aşılmasında ve geleceğin oluşturulmasında en büyük insani-maddi gücümüzü oluşturmaktadır. Osmanlı tasfiye edilmiş olmasına rağmen Osmanlı’nın Doğu-Batı ilişkileri içindeki yeri ve rolü, savunduğu siyasetin gerekliliği ortadan kalkmış değildir. Osmanlı deneyimi toplum tarihimizin bugün de yararlanacağımız en büyük zenginliğimizdir.

Kemal Tahir Batı üstünlüğüne ve saldırganlığına karşı en sert eleştirileri yönelten yazarımızdır. Bu eleştirilerden Batı sosyalizmi de gereken cevabı almıştır. Kemal Tahir’in bu eleştirilerinin önemli bir yönü oryantalist bakış açısını ve Batı modernleşmesini tartışmalı hale getirmesidir. Bugün Batı evrenselciliğini (küreselleşme) ve buna bağlı oryantalist-yerelciliğin savunulması kolay değildir. Batı oryantalist-yerelciliğin bizi tanıttığı bir dizi kalıp ve değerlerle, şiş kebab, rakı, folklor veya oryantal dans ve mistik bağlarla toplumlar arası ilişkilerde ağırlık kazanmak mümkün değildir. Toplum ve tarihi deneylerimizi bununla sınırlamaya kimsenin hakkı da yoktur. Batı günümüzde Doğu toplumlarını kapsayan evrensel bir uygarlık görüşünden vazgeçmiş olmasına rağmen kendi uygarlığının emsalsizliğini söylemekten vazgeçmemiştir. Bunun ötesinde kendi değerlerinin değil ama Doğu toplumları karşısında farklılığı ve üstünlüğü görüşünü Batı dünya egemenliği temelinde güçlendirerek savunmayı sürdürmektedir. Oryantalist bakış açısı bu çerçevede geçerlilik kazanmakta, garbiyatçılık ise özellikle Batı saldırganlığına karşı çıkan yönü nedeniyle eleştirilmektedir. Son dönemde ortaya çıkan oryantalist eleştirilerine de bir başka açıdan bakmak gerekir. Bu eleştiriler sonuçta Doğu-Batı farklılıklarını da “hayali”, “kurmaca” olduğunu belirterek tarihte yeni bir gelişme ve aşama olabileceği görüşünü reddetmektedir. Bu nedenle günümüzde rahatlıkla bütünsel dünya görüşlerinin ve tarihin sonundan, sosyalizmin sonundan söz edilebilmiştir. Kemal Tahir Doğu-Batı farklılığı ve Batı üstünlüğü görüşüne karşı çıkararak Doğu-Batı çatışması görüşü temelinde Batı dünya egemenliği dışında yeni bir dünyanın olabileceğini göstermiştir.

Kemal Tahir’i ya seversiniz ya da sevmezsiniz gibi yaygın bir söz vardır. Bu sözü yumuşatmak için Kemal Tahir’in romancılığını inkâr etmek mümkün olmadığından Kemal Tahir’in romancılığı ile düşünür yönünü birbirinden ayırarak değerlendirme çabası da vardır. Bunlar zorlamadır ve Kemal Tahir’i darlaştırmaktır. Kemal Tahir’in edebiyatçılığı ve düşünür yönü birbirini beslemiş ve zenginleştirmiştir. Kemal Tahir hakkında söylenenlerden yola çıkarak arada hakemlik yapmaya, orta yeri bularak birbiriyle uzlaştırılması mümkün olmayan görüşleri uzlaştırmaya kalkmak yersizdir. Kemal Tahir romancılığı ve düşünür yönü keskindir, öfkeldir. Bu keskinlik ve öfke Türk toplum ve tarihine duyduğu saygı ve güvenden kaynaklanmaktadır. Kemal Tahir hakkında söylenenlerden yola çıkmak ve bunları önemsemek yerine Kemal Tahir tavrından yola çıkarak bir değerlendirme yapmak gerekir.

Uzlaşma da bu temelde olmalıdır. Uzlaşmazlık Batı değerlerine ve yargılarına bağlılıktan kaynaklanmaktadır. Bu ortadan kalktığına Kemal Tahir bütünleştiricidir. Kemal Tahir'in romancı ve düşünür olarak sürekli yöntem konusu üzerinde durması bu nedenledir.

Kemal Tahir'in tavrı/yöntemi açıktır. Açık olduğu için paylaşmak ve ortak olmak da kolayca mümkündür. Bu yöntemin doğrulanmasının ölçütü de bizzat hayatın, gerçeğin kendisidir. Kemal Tahir'e göre Batı kimliğinin temeli Doğu soygunu ve sömürüsüne dayanmaktadır. Anadolu Türk toplum ve tarihi de bu gerçeklik temeline ele alınmalıdır. Batı sosyalizmini bir şema olarak kendi gerçeklerimize uydurmak mümkün değildir. Doğu-Batı çatışması daha tarihin başında ortaya çıkmıştır. Sadece egemenlik çekişmesi olmanın ötesinde kültürel düzeyde de bu çatışmanın çeşitli görünümleri vardır. Batı saldırganlığına ve soygununa karşı Doğu tarih boyunca kendi askeri-siyasi örgütlenmelerini ortaya koyabilmiştir. Osmanlı bunun en mükemmel örneğidir. Geleneksel Doğu tarım uygarlıklarıyla ilgisi de bu yönüyledir. Osmanlı, Doğu üretici uygarlığı örneği değil, Doğu üretici uygarlıklarının koruyucusu ve öncüsüdür. Kemal Tahir'in Osmanlı konusuna ilgisi bu nedenledir. Batıcılığa yanılığın üzerinde durması da rastlantı değildir. Kemal Tahir geldiği yere emekle, zahmetle gelmiştir. Kemal Tahir bir öncü olarak kendi görüşlerini de sürekli sorgulamış ve geliştirmiştir. Kemal Tahir'in bu sorgulama çabası değerlendirilmeden ve vardığı sonuçlar anlaşılmadan alıntılar yapmak ve görüşlerini dondurmak hakemlik payıyla yetinmektir. Bu yanılığın Kemal Tahir'in ATÜT konusundaki tavrı konusunda da yapılmaktadır. Kemal Tahir ATÜT'e ilgi duymuş ancak bunu da sorgulamaktan geri kalmamıştır. Sencer Divitçioğlu ile görüş ayrılıklarının temelinde de bu vardır. ATÜT'ü Türkiye'nin "az gelişmişliğine" temel yapan anlayışa da ilk karşı çıkan Kemal Tahir'dir. Kemal Tahir kendi görüşlerini sorgulayarak sonuçta Doğu-Batı çatışması görüşüne ulaşmıştır. Bu vardığı yeri de sosyalist kimliğinin dışında görmemek gerekir. Türkiye'de bir dönem "garbiyatçılık" Batı sosyalizmi savunuculuğu biçimindedir. Bunun Ortodoks temsilcileri yanında, bu tavrın da tartışmalı olması nedeniyle Batı sosyalizmi içinde geçmişte öne çıkmayan konularda gündeme gelmiştir. Batı 1960'larda içine düştüğü bunalım ve açmaz içinde Batı sosyalizminin savunulmasından medet ummuştur. Kemal Tahir sosyalisttir. Ama Türkiye'den yana, Doğu'dan yana bir sosyalisttir. Batı sosyalizmiyle hesaplaşması ve sosyalizme katkısı da bu yöndedir. O'nun sosyalist kimliğini Batı kaynaklı olarak değerlendirmek soygun ve sömürüye karşı çıkmayı Batı ile sınırlamaktan başka bir şey değildir. Dünya egemenliğini tartışarak tarihte yeni bir sıçrama yapabilecek güç ve potansiyel ancak Doğu halklarında mevcuttur. Bu kimseden alınan bir bağış da değildir. Ama önce bunu hak etmek gerekir. Batı'nın tarihte yeni bir aşama yapacak ne gücü, ne de sözü vardır. Kemal Tahir'in dünya çağında bir romancı olmasının ve aynı zamanda sosyalizme katkısının da temeli budur. Türkiye Kemal Tahir gibi bir romancı ve düşünürü yetiştirerek bu atılımı yapacak güç ve birikime sahip olduğunu göstermiştir.

Kemal Tahir ölümünün üzerinden bunca yıl geçmesine rağmen mevcut Batıcılığa siyasetini aşma gereği nedeniyle gündemdedir. Geçmişte Kemal Tahir'in Batıcılığa eleştirilerine karşı çıkanlar ve onu çeşitli biçimlerde mahkum etmeye çalışanlar günümüzde Batı-merkezi temel bakış açılarını değiştirmiş olmasalar bile Türkiye için önerdikleri çözüm reçetelerini değiştirmişlerdir. Kemal Tahir'e olan ilgi siyaset düzeyinde farklı iktidarlar tarafından belli bir karşılık bulmuştur. Bu nedenle çeşitli dönemlerde "Devlet Kemal Tahir ile barıştı" gibi değerlendirmeler yapılmıştır. Bu barışmayı önemli bulanlar yanında, gereksiz bulanlar vardır. Barışmayı veya dışlamayı kişisel bir olay olarak görmemek gerekir. Hele bunun bir üstünlük ve bağış olarak gösteri konusu yapılması hiç kabul edilecek bir şey değildir. Bize göre "devletin Kemal Tahir ile barışması" ancak Osmanlı'nın temsil ettiği ve günümüzde boşlukta kalan Batı'ya karşı Doğu savunuculuğu ve sözcülüğü mirasına sahip

çıkma ile mümkündür. Bunun dışında ortaya çıkan barıştı söylemlerinin Kemal Tahir'i devletleştirmek ve darlaştırmaktan başka bir anlamı yoktur.

Kaynakça

Sezer, Baykan. "Kemal Tahir Üzerine", *Kemal Tahir'in 30. Ölüm Yıldönümü Anısına, Sosyoloji Yıllığı Kitap10*, (Ed. E. Eğribel, U. Özcan), İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2003.

Tahir, Kemal. ABC, Soruşturmasına Yanıt.

Tahir, Kemal. "Türk Hikayeciliği Üzerine Bir Soruşturma", Hazırlayan: Hayati Asilyazıcı, *Akşam*, 6 Ağustos 1969.

Tahir, Kemal. *Notlar/ Sanat Edebiyat 2*, (Yay. Haz. C. Yazoğlu), İstanbul: Bağlam Yayınları, 1989.